

Umjetnost u hrvatskoj frazeologiji

Bišćan, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:199748>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Sanja Bišćan
Umjetnost u hrvatskoj frazeologiji
(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Sanja Bišćan
Matični broj: 0009060906

Umjetnost u hrvatskoj frazeologiji
(DIPLOMSKI RAD)

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Marija Turk, red. prof.

Rijeka, 2016.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	2
3. FRAZELOGIJA I FRAZEMI	3
3.1. Značajke frazeologije.....	3
3.2. Značajke frazema	5
3.3. Podrijetlo frazema.....	7
3.3.1. Nacionalni frazemi	7
3.3.2. Posuđeni frazemi	8
3.4. Stilska klasifikacija frazema	9
3.5. Oblik frazema	10
3.6. Struktura frazema.....	12
3.7. Frazeološka analiza.....	14
4. UMJETNOST, FILMSKO, GLAZBENO I KAZALIŠNO NAZIVLJE	16
4.1. Značajke umjetnosti	16
4.2. Filmsko nazivlje	18
4.3. Glazbeno nazivlje	18
4.3.1. Osnovni pojmovi u glazbenoj umjetnosti.....	18
4.3.2. Podjela glazbala.....	19
4.4. Kazališno nazivlje.....	21
5. ANALIZA FRAZEMA KOJI SE ODNOSI NA FILMSKU UMJETNOST.....	23
5.1. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja imenica <i>film</i>	23
5.2. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja pridjev <i>filmski</i>	24
5.3. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja glagol <i>glumiti</i>	24
5.4. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja filmsko nazivlje	24
5.4.1. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja termin <i>uloga</i>	24
5.4.2. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja termin <i>režija</i>	25
5.4.3. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin <i>scenarij</i>	25
5.4.4. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin <i>kamera</i>	25
5.5. Frazemi koji se odnose na termin <i>kadar</i>	25
5.5.1. Frazemi koji se svojom sastavnicom odnose na rakurs ili kut snimanja.....	25
5.5.2. Frazemi koji se svojom sastavnicom odnose na <i>filmski plan</i>	26

5.6.	Frazem koji se sa svojim značenjem odnosi na <i>uspjeh</i>	26
6.	ANALIZA FRAZEMA KOJI SE ODNOSI NA GLAZBENU UMJETNOST.....	27
6.1.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja imenica <i>pjesma</i>	27
6.2.	Frazem u kojem se kao sastavnica javlja imenica <i>pjev</i>	28
6.3.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju glagoli <i>plesati, svirati i pjevati</i>	28
6.4.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja imenica <i>ploča</i>	29
6.5.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju imenice semantičkoga polja glazbe (<i>ton, glas, takt, sluh</i>)	30
6.6.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja naziv za glazbeni instrument ili njegov dio.....	32
6.6.1.	Frazem u kojem se kao sastavnica javlja glazbeni instrument <i>bubanj</i>	32
6.6.2.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju puhački instrumenti <i>diple, rog, truba i svirala</i>	32
6.6.3.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja gudački instrument <i>violina</i>	33
6.7.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju <i>žice</i> kao dio glazbenih instrumenata	34
7.	ANALIZA FRAZEMA KOJI SE ODNOSI NA KAZALIŠNU UMJETNOST	35
7.1.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja određena kazališna vrsta	35
7.2.	Frazemi u kojima se kao sastavnice javljaju dijelovi kazališne scene ili scenografije	35
7.3.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja kazališno nazivlje.....	37
7.3.1.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja termin <i>uloga</i>	37
7.3.2.	Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja termin <i>pozornica</i>	37
7.3.3.	Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin <i>scenarij</i>	38
7.3.4.	Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin <i>režija</i>	38
7.3.5.	Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin <i>čin</i>	38
8.	Frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju filmskoj i kazališnoj umjetnosti	38
9.	Frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju književnoj i kazališnoj umjetnosti.....	39
10.	Frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju književnoj i glazbenoj umjetnosti.....	40
11.	ZAKLJUČAK	42
12.	LITERATURA	44
13.	SAŽETAK	46

14. KLJUČNE RIJEČI.....	46
15. PRILOG: Rječnik frazema koji se odnose na filmsku, glazbenu i kazališnu umjetnost ..	47

1. UVOD

Frazeologija je mlada lingvistička disciplina koja proučava frazeme. Oni su zanimljivi jer šalju implicitne poruke o govornicima koji ih koriste te su jednim dijelom odraz njihove (ne)kulture. Frazeologija svakoga jezika je jedinstvena te otkriva mnoge zanimljivosti o narodu kojemu pripada.

Od davnina umjetnost je sastavni dio ljudskoga života. Pomoću nje čovjek izražava svoje misli, osjećaje i stavove. Iz razloga što umjetnost, u bilo kojem obliku, prati čovjeka u njegovu razvoju i sama se razvija također je dio frazeološkoga fonda pojedinoga jezika.

Cilj diplomskoga rada je analiza frazema u hrvatskoj frazeologiji koji se svojim sastavnicama odnose na filmsku, glazbenu i kazališnu umjetnost, odnosno prikazati umjetnost u frazeologiji. Analizirani frazemi podijeljeni su prema određenoj umjetnosti te unutar nje u skupine i podskupine s obzirom na što frazemska sastavnica upućuje. U analizi navedenih frazema objašnjava se pozadinska slika koja je motivirala frazeološko značenje.

U hrvatskoj frazeologiji javljaju se frazemi koji pripadaju dvjema umjetnostima pa su prema tome kriteriju dodatno izdvojeni. U ovome radu to su sljedeće skupine: frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju filmskoj i kazališnoj umjetnosti, frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju književnoj i kazališnoj umjetnosti te frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju književnoj i glazbenoj umjetnosti.

U analizi frazema pretpostavka je da će sastavnice frazema sadržavati termine iz filmske, glazbene i kazališne umjetnosti jer su navedene umjetnosti usko povezane s ljudskom svakodnevnicom i iskustvom.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Interes za istraživanje frazeologije javio se tijekom studija u kolegijima *Leksikologija hrvatskoga standardnog jezika*, *Uvod u frazeologiju* i *Frazeološka istraživanja*, a polazište za pisanje ovoga rada bio je *Hrvatski frazeološki rječnik* A. Menac, Ž. Fink-Arsovski i R. Venturin te *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* J. Matešića. Za pisanje rada bilo je važno iščitavanje relevantne frazeološke literature te one koja se odnosi na filmsku, glazbenu i kazališnu umjetnost. Za filmsku umjetnost važna literatura je *Filmski leksikon* urednika B. Kragića i N. Gilića te *Film u nastavi medijske kulture* K. Mikića. *Enciklopedija glazbala* urednika R. Dearlinga, *Narodni muzički instrumenti* A. Gojković, *Osnove teorije glazbe* T. Petrovića bili su polazište za pisanje glazbenoga nazivlja. *Hrvatsko kazališno nazivlje* Đ. Škavić te *Uvod u suvremenu teatrolologiju* I. B. Senkera relevantno je za poglavlje kazališnoga nazivlja.

Rad se sastoji od *Uvoda*, *Metodologije istraživanje*, središnjega dijela (analize frazema), *Zaključka*, *Sažetka*, *Ključnih riječi*, *Literature i Frazeološkoga rječnika*.

Prvi dio rada posvećen je teorijskim pogledima na frazeologiju i frazeme u kojem se objašnjava njihov nastanak, razvoj i značenje. Također se donose značajke umjetnosti te filmsko, glazbeno i kazališno nazivlje koje pomaže u razumijevanju analize odabranih frazema.

Središnji dio rada posvećen je analizi frazema. Frazemi su analizirani unutar gore navedenih umjetnosti. Podijeljeni su u skupine i podskupine ovisno odnose li se na nazivlje pojedine umjetnosti ili na njihove dijelove.

Na kraju rada, kao prilog, donosi se rječnik frazema koji se odnose na filmsku, glazbenu i kazališnu umjetnosti. Rječnik je sastavljen prema frazeografskim načelima koja su primijenjena u rječniku A. Menac, Ž. Fink-Arsovski i R. Venturin.

3. FRAZEOLOGIJA I FRAZEMI

3.1. Značajke frazeologije

Frazeologija se smatra jednom od mlađih lingvističkih disciplina koja se počela afirmirati i izdvajati iz leksikologije nakon 1947. godine kada je Viktor Vladimirovič Vinogradov objavio rad *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica* u ruskom jeziku. Temeljem mnogobrojnih teoretskih radova i frazeoloških rječnika, frazeologija se razvila u samostalnu disciplinu. U Hrvatskoj, prije osamostaljenja frazeologije u samostalnu znanstvenu disciplinu, također su postojali brojni lingvistički radovi u kojima su se neki semantički cjeloviti izrazi svrstavali u poslovice ili uzrečice zbog nedostatka boljeg rješenja. Intenzivnije frazeološko istraživanje u Hrvatskoj započelo je početkom 70-ih godina 20. stoljeća na poticaj akademkinje Antice Menac koja je uz suradnike stvorila jezgru *Zagrebačke frazeološke škole*. (Fink-Arsovski, 2002: 6)

Ž. Fink-Arsovski (2002: 5) navodi kako je frazeologija prije svega lingvistička disciplina, ali i kulturološki mnogoslojna te se iz navedenih razloga može promatrati iz različitih perspektiva. M. Turk (1994: 38) ističe kako je frazeologija više od drugih jezičnih područja usko povezana s tradicijom, kulturom i poviješću nekoga naroda i omogućuje spoznaje o narodu uz koji je vezana, o njihovim običajima, navikama i sl.

Termin frazeologija potječe od grčke riječi *phrasis* 'izraz' i *lógos* 'riječ, govor' te ima dva značenja. Prvo značenje odnosi se na lingvističku disciplinu, na znanost o ustaljenim izrazima čvrste strukture koji se proučavaju u okviru jednoga ili više jezika odnosno samo na teorijskom planu. Drugo se značenje odnosi na ukupnost frazema raspoređenih prema različitim kriterijima. Tada primjerice govorimo o zoonimskoj frazeologiji odnosno ukupnosti frazema sa zoonimskim komponentama (npr. *ružno pače*, *pasji život*, *vuk u janjećoj koži*, *zavući se u mišju rupu*), somatskoj frazeologiji koja uključuje ukupnost frazema

sa somatskim komponentama (npr. *desna ruka, oprati uši, momak od oka, ne vjerovati svojim očima*). (Fink-Arsovski, 2002: 5)

Pojedini frazemi raspoređeni su prema podrijetlu i proširenosti upotrebe. Prema tome, razlikujemo internacionalnu, koja sadrži ukupnost internacionalnih frazema (npr. *kocka je bačena*) i nacionalnu frazeologiju koja uključuje ukupnost nacionalnih frazema (npr. *vjenčati se oko vrbe, za Kulina bana*). Još je jedan kriterij prisutan prema podrijetlu i njegovoj proširenosti frazema, a odnosi se na posuđenu frazeologiju. Posuđeni su frazemi „nastali u drugom jeziku, ali su u većoj ili manjoj mjeri prilagođeni jeziku koji ih je posudio.“ (Menac, 2007: 16). Takvi su frazemi primjerice: *začarani krug, nositi svoj križ*. Frazemi se mogu klasificirati prema vremenskoj raslojenosti pa tada govorimo o arhaičnoj frazeologiji, tj. ukupnosti arhaičnih frazema (npr. *krajcarški listovi*), prema područnoj raslojenosti koja uključuje ukupnost frazema koji se upotrebljavaju na određenom prostoru (dijalekatska frazeologija, regionalna frazeologija) i sl. (Fink-Arsovski, 2002: 5)

Ž. Fink-Arsovski (2002: 7,8) ističe kako razlikujemo frazeologiju u širem i užem smislu. Frazeologija u širem smislu bavi se ustaljenim izrazima u kojima nije prisutna potpuna desemantizacija, ekspresivnost, slikovitost i konotativno značenje. Takvi ustaljeni izrazi najčešći su u pojmovima i terminologiji iz različitih područja (npr. *morski pas, Veliki petak, jaje na oko*), ali njihova je karakteristika cjelovitost, ustaljenost i čvrsta struktura. Frazeologija u užem smislu proučava frazeme koji se sastoje od najmanje dviju sastavnica od kojih je barem jedna autosemantična, a kao cjelinu obilježava ih cjelovitost i čvrsta struktura. Takvi frazemi ne nastaju spontano u govoru, već se pojavljuju kao naučena, zapamćena cjelina što potvrđuje njihovu ustaljenost i reproduktivnost (npr. *ni luk jeo ni luk mirisao, ni po koju cijenu, praviti se Englez*).

3.2. Značajke frazema

Predmet proučavanja frazeologije su jezične jedinice koje nazivamo frazemima. Tijekom proučavanja frazeologije postojale su različite definicije frazema (Vinogradov, Melvinger, Matešić). Prema A. Menac frazem je neslobodna veza riječi s obveznim sljedećim značajkama. Frazem se ne stvara u govornom procesu, nego se reproducira u gotovu obliku, ima stalan sastav i raspored sastavnica, značenje mu se obično ne izvodi iz značenja sastavnica jer one ili neke od njih doživljavaju semantičku pretvorbu odnosno značenje frazema proizlazi iz cjelovitosti pa se frazem uklapa u rečenicu kao njezin sastavni dio ili tvori zasebnu rečenicu.¹ (Menac, 2007: 9-12)

Sveze riječi stvaraju se tako da se pojedine riječi povezuju s drugim riječima. Riječi koje tvore svezu međusobno su povezane različitim oblicima gramatičkoga slaganja. Prema značenju, sveze riječi dijele se na slobodne i neslobodne. U slobodnim svezama svaka sastavnica zadržava svoje značenje, a značenje cjelokupne sveze predstavlja zbroj tih pojedinačnih značenja riječi. Slobodne sveze riječi nastaju u govornom procesu i govornik samostalno odabire sastavnice svojih sveza prema značenju koje im želi dati. Primjer slobodne sveze riječi *čitati knjigu*. Govornik odlučuje hoće li reći čitati pismo, čitati novine, čitati knjigu, izgubiti knjigu. On će upotrijebiti svezu riječi *čitati knjigu* kada mu bude važno spojiti značenje riječi *čitati* i značenje riječi *knjiga*. No, u frazeološkim svezama dolazi do promjene značenja svih sastavnica ili barem neke od njih pa samim time značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja njezinih sastavnica. Frazeološke sveze ne nastaju spontano u govoru, već ih govornik unaprijed poznaje i reproducira ih u gotovu obliku. Na primjeru *sve u šesnaest* govornik se koristi gotovim oblikom i ne može mijenjati sastavnice. Ne može reći umjesto šesnaest, petnaest ili promijeniti zamjenicu ili prijedlog. Odabrat će upravo gore navedenu svezu sa značenjem 'naveliko' koje

¹ Frazeološki radovi od 70-ih godina po drugi put objavljeni su u knjizi A. Menac, *Hrvatska frazeologija*, 2007.

mu je otprije poznato. Neke sveze riječi, istim rasporedom, sastavnicama, tipom povezanosti mogu biti i slobodne i frazeološke sveze. Primjer sveza *oprati uši*, u slobodnoj svezi obje sastavnice zadržavaju svoje osnovno značenje prati 'očistiti pranjem' i uši 'dijelovi glave, organi uha', a u frazeološkoj svezi navedene sastavnice se desemantiziraju i time sveza kao cjelina dobiva novo, frazeološko značenje 'ukrotiti, kazniti ukorom'. (Menac, 2007: 9-11) Desemantizacija frazemskih sastavnica može biti potpuna i djelomična. U potpunoj desemantizaciji sve sastavnice u sastavu frazema preoblikovane su semantički te se frazeološko značenje izražava drugačije, a pri definiranju frazema ne služimo se nijednom frazeološkom sastavnicom (npr. *teče med i mlijeko* u značenju 'ima svega u izobilju'). U djelomičnoj desemantizaciji jedan dio sastavnica izgubio je osnovno leksičko značenje pa se nedese mantizirane sastavnice frazema upotrebljavaju u određivanju frazeološkoga značenja (npr. *gorko plakati* u značenju 'jako plakati'). (Fink-Arsovski, 2002: 7)

Kada se govori o značenju frazema, potrebno je istaknuti pojam frazemska pozadinska slika ili semantički talog. Pojam se odnosi na unutarnju sliku koja motivira frazemsko značenje, ali i pomaže pri njegovu otkrivanju. (Fink-Arsovski, 2002: 7) Leksičko značenje sastavnice ne odlazi u nepovrat, već s drugim sastavnicama stvara sliku koja utječe na stvaranje frazeološkoga značenja. „Frazeološko značenje jedinica kod kojih je provedena potpuna desemantizacija, a nastale su od slobodnih sveza riječi motivirano je slikom koju ta sveza ostavlja u našoj svijesti. Ta slika, svojevrsni značenjski talog, uzdiže se s nivoa pojedinačnoga na nivo općega, uopćenoga stvarajući frazeološko značenje lako primjenjivo na sve ljude i predmete ili određene skupine.”² (Turk – Opašić, 2008: 19) Motivacija značenja frazema može biti i prikrivena pa za njihovo objašnjenje nije dostatno samo lingvističko znanje i istraživanje već su

² Pojam je prvi puta objasnila Željka Fink u svojoj (neobjavljenoj) doktorskoj disertaciji pod naslovom *Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku*, 1994.

relevantna znanja iz drugih znanosti: povijesti, geografije, etnografije i dr. (Turk, 1994: 38)

Frazem nazivamo još i frazeološkom svezom, a u definiciji izraza: frazem, frazeologizam i idiom nema bitnih razlika. Prva dva termina potječu od grčke riječi *phrasis/phrasedos* u značenju govorni izraz, a označavaju čvrste veze među riječima s prenesenim značenjem. Termin frazeologizam motiviran je lingvističkom disciplinom (frazeologijom) kojoj te jedinice pripadaju, a izraz frazem stvoren je prema uzoru na druge jedinice jezičnoga sustava (npr. *fonem*, *morfem*, *leksem*). Termin idiom više se ne upotrebljava iz razloga što je korijen riječi *idiotes* poprimilo pejorativno značenje. (Turk, 1994: 37)

3.3. Podrijetlo frazema

Kada govorimo o podrijetlu frazema najviše mislimo na jezik u kojem je pojedini frazem nastao i u tom slučaju izdvajamo nacionalne frazeme (npr. u hrvatskome jeziku *kud puklo da puklo, na vrbi svirala*). Frazemi koji su nastali u drugome jeziku pa su u većoj ili manjoj mjeri ili sasvim ili nikako prilagođeni jeziku koji ih je posudio nazivamo posuđenim frazemima, npr. u hrvatskome jeziku *alfa i omega, nositi svoj križ, in memoriam*. Podrijetlo frazema obuhvaća i područja odnosno izvore iz kojih su uzeti, npr. znanosti, glazbe, sporta, kazališta, pomorstva i sl. (Menac, 2007: 16)

3.3.1. Nacionalni frazemi

Nacionalni frazemi su dio općeg frazeološkoga fonda nekoga jezika. Oni su pogodni za izricanje specifičnih značenja. Kako su frazemi slikoviti, često temeljeni na nacionalnim motivima, pružaju mnoge podatke o narodu u kojem su nastali. Takvi frazemi prenose se s koljena na koljeno te su drugim narodima teško razumljivi. (Menac, 2007: 109) Među takvim frazemima nailazimo i na one koji su teško prevodivi ili prenošenjem u drugi jezik zahtijevaju dodatna objašnjenja. (Menac, 2007: 83) Nacionalna obilježja frazema očituju se u nekoj jezičnoj činjenici (toponimu, povijesnome događaju, osobnome imenu) i u tome

da se na temelju njihovih sastavnica obično ne može anticipirati značenje cjeline. Primjeri nacionalnih frazema hrvatskoga jezika su: *Zvonimirova baština*, *nemati blage veze*, *nemati tri čiste u glavi*. Još jedna značajka nacionalnih frazema jest u tome što neki od frazema imaju sastavnice koje same po sebi ne postoje u leksičkome fondu jezika npr: prodavati *zjake*, ne znati ni *bu ni mu*. Na nacionalni karakter frazema upućuje i vlastito ime kao njegova sastavnica pa takve frazeme dijelimo u dvije skupine: domaći frazemi i frazemi stranoga podrijetla. Prva skupina iskazuje tipične hrvatske prilike, odnose, zbivanja, okolnosti (npr. *Martin u Zagreb*, *Martin iz Zagreba*, *turska sila*). Druga skupina sadrži frazeme motivirane povijesnim činjenicama koji su prevedeni i prošireni u mnogim jezicima (npr. *Pirova pobjeda*, *Potemkinova sela*). O toj skupini više riječi bit će u sljedećem poglavlju.

Frazeološki fond nekoga jezika naročito se vezuje uz frazeme nastale u tom narodu, ali ne treba zanemariti i međunarodni frazeološki fond koji je nastao tijekom povijesti, u različitim razdobljima i iz različitih izvora. (Turk, 1994: 39) Nekim frazemima toga tipa teško je odrediti podrijetlo, često imaju sličan oblik u različitim jezicima i njihova frekvencija je visoka pa ih govornici jezika smatraju nacionalnima. U takvim svezama riječi nema značenjskih i leksičkih tragova koji bi upućivali na pripadnost određenome jeziku, a odnose se na svakodnevne životne pojave, ljudske osobine i odnose. Ti frazemi stilistički su uglavnom neutralni, primjerice: *skupo platiti*, *imati posljednju riječ*, *pasji život* i sl. (Menac, 2007: 83-90)

3.3.2. Posuđeni frazemi

Posuđeni su frazemi oni koji su preuzeti u jezik iz drugoga jezika bez obzira na to radi li se o izvornome, prevedenome ili preinačenome obliku. U većini slučajeva poznato je njihovo podrijetlo iz nekoga jezika ili užega izvora (Biblija, latinski i starogrčki, književni tekstovi i dr.). (Menac, 2007: 83) „Neprevedeni frazemi, osim što se izgovorno više ili manje prilagođavaju, ostaju

neizmijenjeni, a realizacija im se ograničava uglavnom na neka funkcionalno stilistička područja.“ (Turk, 1994: 39) Ipak, češći su oni frazemi koji u drugi jezik ulaze prevođenjem, tj. kalkiranjem, a pritom je potrebno voditi računa o općim pretpostavkama za kalkiranje. „Mnoge jezične zajednice pripadaju istom kulturnom krugu i tradiciji. To se odražava u unutarnjoj strukturi frazema.“ (Turk – Opašić, 2008; 19) Tako se općeeuropski frazemi dijele u sljedeće skupine. 1. Frazemi biblijskog podrijetla i uopće kršćanskog karaktera (npr. *nevjerni Toma*) 2. Općeeuropski frazemi motivirani mitološkom ličnošću, povijesnom ličnošću ili događajem (npr. *Kolumbovo jaje*) 3. Općeeuropski frazemi – izreke poznatih ličnosti s univerzalnom i u određenim okolnostima primjenjivom porukom, npr. *Biti ili ne biti*, Shakespeare. 4. Frazemi s općim značenjem, potvrđeni u europskim jezicima, a zasad im nije utvrđeno ishodište: jezik ili tekst u kojem su nastali (npr. *imati u krvi*) 5. Noviji frazemi (najčešće područje ekonomije i politike) koji se brzo šire i kalkiraju, a poznat je jezik u kojem su nastali te često i njihov tvorac (npr. *željezna zavjesa*). (Turk, 1994: 40-42)

3.4. Stilska klasifikacija frazema

Frazeologija nekoga jezika može se promatrati u različitim jezičnim stilovima, isto kao i leksik nekoga jezika. Na prvome mjestu nalazi se stilski neutralna frazeologija koja je prisutna u svim jezičnim stilovima te ona ne uključuje posebne ekspresivno-emocionalne nijanse (npr. *od sveg srca*, *imati pravo*). Razgovorni stil i njegova frazeologija karakteristični su za svakodnevno usmeno izražavanje (npr. *kud puklo da puklo, ni luk jeo ni luk mirisao*), a niža varijanta razgovornoga stila jest vulgarni stil kojega obilježava bogata frazeologija (npr. *otegnuti papke*, *začepi gubicu*). Najniža varijanta razgovornoga stila je grubo vulgarni stil kojem se donedavno nije posvećivalo veliko istraživanje, a danas za njega postoje i posebni rječnici. Njega u novije vrijeme ima u književnosti i ekranu. (Menac, 2007: 19,20)

„Neki frazemi, pored svog osnovnog značenja, pružaju dodatnu informaciju o stavu govornika koji taj frazem rabi.“ (Menac, 2007: 20) Tada frazemi dobivaju konotativna (dodatna) značenja. Ona se odnose na odobravanje (npr. *naše gore list*), neodobravanje (npr. *ni riba ni meso*), humor (npr. *kada vrba groždem rodi*) te svečani ton (npr. *položiti na oltar domovine*). (Menac, 2007: 20)

Frazemi koji pripadaju određenom jezičnom stilu nisu ograničeni samo na taj stil, već mogu biti promjenjivi. Kada termin dobije preneseno značenje, postaje dio općega frazeološkoga fonda i time često prelazi u drugi stil. Također, u posebnim situacijama, frazemi mogu dobiti konotativna značenja koja u osnovi nemaju. „Frazologija tvori sustav u kojem svaki frazem kao element sustava može biti klasificiran po različitim kriterijima i na taj način suprostavljen drugim njegovim elementima.“ (Menac, 2007: 20) Navedene sustave stvara frazeologija hrvatskoga jezika u cjelini, ali i frazeologija pojedinih narječja i dijalekata našega jezika. Između tih sustava postoje interakcije različitoga tipa, utjecaji, veze i posuđivanja. Na povijesnome planu razlikujemo sustav suvremene hrvatske frazeologije od sustava u prošlim razdobljima. Ako se u hrvatskome standardnom jeziku upotrebljava frazem iz nekoga hrvatskoga dijalekta, riječ je o frazeološkim dijalektizmima, ako se u hrvatskome standardnom jeziku rade frazemi prošloga vremena, onda govorimo o frazeološkim arhaizmima i historizmima itd. Frazološki sustavi na međujezičnome planu udaljeniji su jedni od drugih te zahtijevaju složene pristupe u kontrastivnoj analizi. (Menac, 2007: 21)

Time frazeološki sustav pokazuje „mogućnosti mijenjanja, obogaćivanja i osiromašivanja sastava i značenja.“ (Menac, 2007: 21)

3.5. Oblik frazema

Frazeme dijelimo prema obliku na: fonetske riječi, skup riječi ili rečenicu. Fonetska riječ sastoji se od jedne samostalne i naglašene riječi i jedne

nesamostalne i nenaglašene riječi (rijetko dvije) koje zajedno čine naglasnu cjelinu (npr. *za dlaku, ni u snu*). O ovome obliku frazema svi frazeolozi ne dijele isto mišljenje. Josip Matešić i drugi smatraju kako takve sveze riječi nisu frazemi jer drže kako „samo sveze od dviju ili više samostalnih riječi mogu ubrajati u frazeme.“ (Menac, 2007: 18) Najčešći oblik u kojem se frazemi javljaju su skupovi riječi (sveza dviju ili više samostalnih riječi uz pomoćne riječi ili bez njih). U skupovima riječi prisutne su različite sintaktičke sveze koje se klasificiraju prema vlastitome tipu sveze. Sintaktička sveza može biti neovisnoga (npr. *sad ili nikad*) i ovisnoga tipa. U ovisnome tipu može biti sročnost ili kongruencija (npr. *plava krv*), upravljanje ili rekcija, a prema glavnoj riječi koja određuje oblik ovisne riječi postoji glagolska rekcija (npr. *skuhati kašu*), imenička rekcija (npr. *otac obitelji*) i pridjevska rekcija (npr. *gladan kruha*). Pridruživanje je treći tip ovisnih sveza kada se ovisna riječ upotrebljava samo u osnovnome obliku ili je nepromjenjiva (npr. *ići kući pjevajući*). Po obliku frazemi mogu odgovarati rečenici. Rečenica može biti prosta (npr. *u tom grmu leži zec*) ili složena. Složena rečenica može biti neovisno složena (npr. *na jedno uho uđe, a na drugo izađe*) ili ovisno složena (npr. *tko je jači, taj kvači*). (Menac, 2007: 19) U leksičkome sastavu frazema mogu biti izostavljeni dijelovi (npr. *ispiti <gorku> čašu*) i međusobno zamjenjivi dijelovi koji se često temelje na sinonimiji zamjenjivih riječi (npr. *poštena/časna riječ*). Zamjenjivi dijelovi ne moraju uvijek biti sinonimi ili čak ne moraju biti iste vrste riječi, ali značenje frazema takvom zamjenom ostaje nepromijenjeno. (npr. *stari lisac/mačak*). (Menac, 2007: 19)

Poredbe ili komparacije „obogaćuju stil, čine ga življim, plastičnijim, slikovitijim, ugodnijim za slušanje ili čitkijim.“ (Fink-Arsovski, 2002: 10) Poredbe su sastavni dio govora i književnosti pa su one našle svojem mjesto u frazeologiji i tada govorimo o poredbenim frazemima. U poredbenim frazemima frazeološko značenje u većini slučajeva gradi se na slikovitosti, ekspresivnosti i izraženom konotativnome značenju. Poredbena frazeologija djeluje „na bazi

našega znanja o predmetu ili pojavi, o običajima, tradiciji.“ (Fink-Arsovski, 2002: 29)

Postoji trodijelna i dvodijelna struktura poredbenih frazema. Trodijelna struktura sastoji se od komponente koja se uspoređuje (A-dio), poredbenoga veznika (B-dio) i komponente s kojom se uspoređuje (C-dio), tj. ona koja se stavlja u odnos s A- dijelom (npr. *dobar kao kruh, raditi kao mrav*). Dvodijelna struktura poredbenih frazema sastoji se od B-dijela i C-dijela. U njima je izostavljen A-dio, kojim se uspoređuje (npr. *kao u priči, kao u raju*). (Fink-Arsovski, 2002: 26) U knjizi *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, autorica Željka Fink-Arsovski objašnjava mnogo poredbenih frazema koji su podijeljeni u skupine.

3.6. Struktura frazema

U poglavlju značajke frazema navedeno je kako frazemi imaju čvrstu strukturu i stalan raspored sastavnica. U ovome poglavlju bit će o tome više riječi. Postoje frazemi kod kojih su struktura i raspored sastavnica toliko jaki da se u njima pojedina sastavnica ne može zamijeniti nijednom drugom riječju (sinonimom ili bliskom riječi u sferi upotrebe). Primjerice sastavnice frazema *borba prsa u prsa* ne mogu se zamijeniti riječima „borba grudi u grudi.“ (Menac, 2007: 12) Raspored frazemskih sastavnica uglavnom je stabilan pa frazem *slika i prilika* ne može biti „prilika i slika.“ Ipak postoje frazemi čije se sastavnice mogu zamijeniti. Kod nekih frazema jedna sastavnica može se zamijeniti sinonimom (npr. *nositi zastavu/barjak*) ili semantički bliskom riječju (npr. *život mu visi o dlaci/niti*). Isto tako nisu svi frazemi unutar niza zamjenjivi zbog različitih konstrukcija i rekcija. (Fink, 1993: 21). Primjer frazemskoga sinonimskoga niza sa značenjem 'mršav': *broje se <vide se> komu rebra, <mršav, tanak> kao čačkalica, mršava kao daska, <sama> kost i koža, suh kao kost*. (Fink, 1993: 23) Postoje i zamjene u frazemima riječima koje nisu bliske po značenju. Takva pojava (zamjena) tumači se „ili hotimičnim izborom riječi

suprotna značenja, suprotnih krajnosti (bog-vrag) ili time što u podlozi leži usporedba različitoga podrijetla (Tošo-Englez) ili time što pojam, makar izrečen različitim riječima, opet znači isto (nova vrata su šarena, a s vremenom gube boju...).“ (Menac, 2007: 12) Također, neke riječi izlaze iz upotrebe pa govornici nekoga jezika nisu svjesni identičnosti određenih slika. Iz toga proizlazi da je svejedno hoćemo reći *govoriti u vjetar* ili *govoriti u tutanj/ututanj*. Riječ *tutanj* više nije u upotrebi. Jednako tako nailazimo na različite riječi istoga značenja koje potječu iz različitih krajeva u frazemima koji su identični po strukturi i značenju. Takvi frazemi mogu ući u normu standardnoga jezika, a neki ostaju dijalektalno ili lokalno obojeni. Njihova je upotreba u beletrističkome stilu ograničena i označena (npr. *praviti račun bez krčmara/birtaša*). (Menac, 2007: 13)

Rijetko se događa da frazem mijenja strukturu, ali mu značenje ostaje isto (npr. *obećavati zlatna brda* i *obećvati brda i doline*). Nekada su promjene u sastavu veće pa i slika koja čini osnovu frazema nije ista. Tada je teže ustvrditi je li riječ o jednom ili dvama frazemima. „Npr. frazemi *udariti na sva zvona* i *objesiti na veliko zvono* imaju središnju riječ *zvono*, značenje im je isto („razglasiti“), ali im se sastavnice i njihovi odnosi u nekoj mjeri razlikuju.“ (Menac, 2007: 13)

Postoje i zamjene frazema druge vrste. Jedne se nazivaju gramatičkim zamjenama jer se javljaju kada je potrebno upotrijebiti u frazemu drugu riječ zbog promjene gramatičkoga značenja. Navedeno se odnosi na alternacije glagola svršenoga i nesvršenoga vida (npr. *primiti/primati k srcu*). Ovdje pripadaju i promjene gramatičkoga oblika kao što su deklinacija, konjugacija rod i dr., npr. *zdrav/zdrava kao riba*. (Menac, 2007: 13) Druge zamjene obuhvaćaju istu osnovnu sliku, ali s različitim odnosom objekta i subjekta radnje (npr. *dati po njušci* komu i *dobiti po njušci*). „Takve zamjene ne ostaju u okviru jednoga frazema, nego obuhvaćaju dva frazema koja predstavljaju dva aspekta iste slike uz različit odnos subjekta i objekta radnje.“ (Menac, 2007: 14) Treće

zamjene dovode do stvaranja frazemskih antonimskih parova jer se tvore pomoću riječi suprotna značenja. Zamjenom dolazi do dvaju frazema. Međutim „takve parove ne tvore svi oni frazemi, za koje bi se, prema njihovom sastavu, to moglo pretpostaviti.“ (Menac, 2007: 14) Primjerice frazem *desna ruka* nema frazeološkoga antonimskoga para jer „lijeva ruka“ kao frazem ne postoji, a u leksičkome značenju desna i lijeva ruka su antonimi. (Menac, 2007: 14) Antonimija stvara različite oblike suprotnosti: postupna suprotnost s mogućim srednjim članovima između dvaju antonima (na leksičkoj razini npr. *mlad - star*); suprotnost smjera radnje (na leksičkoj razini npr. *spuštati - dizati*) te komplementarna suprotnost (na leksičkoj razini npr. *živ - mrtav*). Postoje još konverzivna suprotnost (na leksičkoj razini npr. *kupiti - prodati*) i suprotnost subjektno – objektnih odnosa (na leksičkoj razini npr. *mučiti - mučiti se*). (Menac, 2007: 78)

U frazeološkoj antonimiji frazemi mogu imati potpuno ili djelomično antonimno značenje koje može biti uvjetovano ili antonimnim leksemima koje sadrže ili antonimnim značenjem koje je vidljivo iz značenja dvaju frazema, a da ti frazemi u svojim sastavnicama ne sadrže antonimne lekseme. Takvi frazemski antonimni parovi također sadrže i stilsku izražajnost frazema (npr. *ni živ ni mrtav, i staro i mlado*). (Šarić, 1998: 546-548)

3.7. Frazeološka analiza

Frazemi se mogu analizirati na više načina, ali postoje tri osnovna oblika frazeološke analize, a to su: semantički, sintaktički i strukturni. Frazeološkim značenjem, njegovom motiviranošću, porijeklom, načinom njegova formiranja bavi se semantička analiza. Sintaktička analiza proučava uključivanje frazema u rečenično ustrojstvo, određivanje njegove funkcije. Posljednja, strukturna analiza obuhvaća opseg frazema, leksički sastav i određivanje sintaktički glavne sastavnice. Frazeološka analiza može se usmjeriti prema kategorijalnome značenju frazema. Tradicionalna frazeologija u okviru navedene analize polazi

od vrsta riječi kao posuđene kategorije. Tako je u frazeologiji prisutno nekoliko različitih podjela frazema s obzirom na kategorijalno značenje s osnovnim kategorijama: glagolski, imenički, priložni, pridjevski, a manje učestali su: zamjenički, neodređeno-količinski, modalni i uzvični frazemi. (Fink-Arsovski, 2002: 8, 9)

4. UMJETNOST, FILMSKO, GLAZBENO I KAZALIŠNO NAZIVLJE

4.1. Značajke umjetnosti

Umjetnost je ljudska djelatnost u kojoj važnu ulogu ima moć izražavanja i način oblikovanja misli koje dovode do stvaranja umjetničkih djela. Ona su tvorevina koja uključuje proizvodnju, djela i publiku koja ih prihvaća i razumije. U njima su utkana određena znanja, iskustvo, smisao i značenje. (Solar, 2006: 305)

U vrijeme antike i srednjega vijeka nije postojala razlika između umjetnosti i znanosti kakvu poznajemo danas. Od vremena kasne renesanse uz umjetnost se vezuje pojam stvaralaštva, a samim time i klasifikacije umjetnosti koja se odvaja od znanosti i religije. Na temelju gore navedenoga uz umjetnost se veže pojam ljepote pa je u 18. stoljeću stvoren sustav *lijepih umjetnosti*. Tijekom 19. stoljeća umjetnost je postala vrsta ljudskoga stvaralaštva koja uključuje književnost, kazalište, kiparstvo, slikarstvo i arhitekturu. (Solar, 2006: 306) Solar ističe kako se suvremeni pojam umjetnosti temelji na umjetničkome doživljaju iz razloga što na razini razumijevanja postoji zajedništvo između različitih umjetničkih tvorevina (katedrale, slike, romani, simfonije). (Solar, 2006: 306) Za potrebe diplomskoga rada više riječi će biti o filmskoj, glazbenoj i kazališnoj umjetnosti.

Film je umjetnost jer gledatelju pruža opuštanje i ulazak u drugačiji svijet od svakodnevnoga te je u njega utkan neki od svjetonazora, stav prema životu i pojavama. Film je složeno područje pa ovisno o perspektivi iz koje o njemu promišljamo film može biti sredstvo filmskoga priopćavanja, tehnika, industrija, politika. (Mikić, 2001: 15,16) Tako Mikić zaključuje da je „film masovno-komunikacijski, masovno-društveni i politički fenomen, gospodarstvena grana, komunikacija, umjetnost.“ (Mikić: 2001: 18) Razvoj filma usko je povezan s tehničkim razvojem i doživio je transformacije s obzirom na prvotne filmove. Kroz povijest filma isprepleću se pojmovi film, cinema i movie. Film se odnosi na pojedinačno djelo, skup djela te kulturno područje koje se temelji na

filmskim djelima. Cinema označava estetiku filma, a movie predstavlja film kao robu. (Mikić, 2001: 16) Filmska umjetnost, više od ostalih, povezana je s ostalim umjetnostima zato što ima mogućnost objedinjavanja i mehaničkoga reproduciranja te nadogradnje vlastitim izražajnim sredstvima. Prema tome film je od književnosti posudio tehniku naracije, od kazališta književni predložak (filmski scenarij), scenografiju, glumu, od opere i baleta pokret i glazbu, a od slikarstva i fotografije kompoziciju i izražajnost planova. (Mikić, 2001: 24)

Glazba je umjetnost izražavanja tonovima, glasovima i šumovima. (Žužul, 2015:336) Ona je postojala i prije nastanka pisma pa je iz toga razloga teško vremenski odrediti njezin nastanak. Takva je glazba nedokumentirana i nezabilježena. Jedino što je sigurno jest činjenica da je prva glazba bila vokalna (npr. vikanje i pjevanje u svečanim plesovima). (Dearling, 2005: 9) Prva glazbala nastala su u plemenima, a ljudi su vjerovali kako se u glazbalima nalazi magija i njezine moći. Glazba i glazbala počela su se širiti svijetom, a njihovo usavršavanje započelo je u kršćansko doba. Glazba je služila za zadovoljstvo i posao te je imala poslovnu svrhu (npr. poštanski rogovi najavljivali su dolazak poštanske kočije). Nakon srednjega vijeka, glazba je doživjela procvat u razvoju te je začet suvremeni orkestar. (Dearling, 2005: 10-17)

U svim zemljama svijeta, neovisno o njihovoj tradiciji ili razvoju, postoji kultura i kulturne izvedbe u jednostavnijim ili složenijim oblicima. Danas se za takve oblike upotrebljavaju termini kazalište, teatar ili glumište, a između termina postoje zanemarive razlike u definicijama. (Senker, 2010: 15) Povijest kazališta datira još od davnih vremena te se prati njegov razvoj do današnjih dana. Kao i u drugim umjetnostima i u kazalištu postoje različiti oblici. (Senker, 2010: 16) Pojam kazališta je složen pa on ima nekoliko značenja. Riječju kazalište mislimo na mjesto (zgradu ili građevinu) za izvedbe umjetničkih djela (drama, opera, balet i dr.). Kazalište je sinonim i za predstavu, posebno u sintagmi *idem u kazalište*, gdje se misli na sudioništvo u ostvarivanju kazališnoga čina, a ne na mjesto. U širem smislu, kazalište je ustanova koja

organizira, priprema i izvodi kazališne predstave. Naposljetku, kazalište u estetskome smislu označava stilsko razdoblje. (Senker, 2010: 17,18) Znanost koja proučava kazalište naziva se teatrologija te obuhvaća prikupljanje podataka, razvrstavanje, tumačenje i njihovo vrednovanje. (Senker, 2010: 13)

4.2. Filmsko nazivlje

Film od engleske riječi *film* u prvotnome značenju tanke kože, koprene, membrane, opne, maglice, tankoga sloja, elastična je, bezbojna, prozirna te perforirana podloga sačinjena od triacetata celuloze ili poliestera na kojoj je nanjena emulzija tj. željezni oksid koji služi za snimanje zvuka. (Mikić, 2001:25) Pojam filmsko obuhvaća sve što pripada vizualnom i auditivnom opažanju te doživljaju gledatelja, a potječe iz filmskoga prikaza. Suprotno filmskom je afilmsko, a odnosi se na sve što se nalazi izvan filma. Kada se sadržaj prenosi na film pomoću filmskih izražajnih sredstava, tada je riječ o filmskoj ekspesiji. (Mikić, 2001: 25, 26) U filmskoj umjetnosti također nalazimo podjelu na rodove, vrste i podvrste. Filmski rod nadređeni je pojam koji obuhvaća dokumentarni, igrani, animirani, obrazovni, eksperimentalni i propagandni film, a znanost koja proučava film naziva se filmologija. (Mikić, 2001: 107) Sve što se nalazi ispred objektiva kamere i što kamera snima naziva se građom filma, a način kako kamera vidi određenu građu su izražajna sredstva filma. (Mikić, 2001: 27)

4.3. Glazbeno nazivlje

4.3.1. Osnovni pojmovi u glazbenoj umjetnosti

T. Petrović u knjizi *Osnove teorije glazbe* detaljno razgrađuje i objašnjava osnove teorije glazbe te ističe kako je teorija glazbe sustav pravila, znanja i normi koja nastaje raščlambom glazbenih djela. Glazbena umjetnost je složena pa iz toga proizlazi da je i njezina teorija isto tako složena i raznolika. (Petrović, 2007: 6) Za potrebe ovoga diplomskoga rada ukratko će se obuhvatiti osnovni pojmovi glazbene umjetnosti.

Glazbena umjetnost sadrži sljedeće osnovne pojmove: ritam, takt, zvuk, ton, interval, tonske načine, akorde, tonalitet, tonski slog te glazbenu formu.

Ritam potječe od grčke riječi *rhythμός* u značenju 'mjera vremena'. U glazbi ritam je obrazac koji se ponavlja, a stvaraju ga note različite dužine i naglašenosti. (Žužul, 2015: 1342) On se ostvaruje periodičnim isticanjem pojedinih zvukova u nizu zvukova jednaka trajanja. Takav niz ljudsko uho doživljava kao niz jednako uređenih skupina zvukova. Ritam se ne pojavljuje samo u glazbi već i u drugim umjetnostima i područjima ljudskoga djelovanja, primjerice u životnim navikama, uređenju prostora, govorenome jeziku. (Petrović, 2007: 9)

Metar, mjera i takt nazivi su za isti glazbeni pojam, a odnose se na cjeloviti vremenski odsječak glazbenoga djela te imaju svoja obilježja, a to su broj doba i raspored njihova naglašavanja. (Petrović, 2007: 9)

Akustika je znanost koja se bavi proučavanjem nastanka, detekcije i svojstava zvuka. (Petrović, 2007: 29) Zvuk je doživljaj glavne i mnogo sporednih frekvencija, a s obzirom na njihov odnos razlikujemo dvije kakvoće zvuka: šum i ton. (Petrović, 2007: 31)

Glazbena djela, kao i u svim ostalim umjetnostima, imaju svoje zakonitosti te na njih utječu povijesna i društvena događanja, ali stilom „samoga skladatelja svako je glazbeno djelo jedinstvena i neponovljiva glazbena forma.“ (Petrović, 2007: 95)

4.3.2. Podjela glazbala

Prema *Enciklopediji glazbala* koju je uredio Robert Dearling, glazbala se dijele u nekoliko skupina. Svako je glazbalo jedinstveno. Njihova tradicija te različiti načini izrade i tehnike svirača daju im osebujan stil i zvuk. (Dearling, 2005: 6)

Drvena i limena puhačka glazbala smatraju se najstarijima u povijesti glazbe zbog jednostavnoga načina rada. Ovoj skupini pripadaju sljedeća

glazbala: flauta, (izvorno drvena, danas je metalno glazbalo), oboa, klarinet, fagot, saksofon, rog, trublja, trombon i truba. Rijetki limeni puhači su: septent, ofikleida, saxhorn, eufonij, suzafon, krilnica i melofon. (Dearling, 2005: 18-47)

Drugu skupinu čine žičana glazbala koja proizvode zvuk titrajući žicama koje se pokreću trzanjem, gudalom ili udaranjem. U skupinu žičanih glazbala pripadaju sljedeći instrumenti: viola da gamba, violina, viola, violončelo, kontrabas, gitara te harfa. Među rijetka žičana glazbala pripadaju viola d' amore, barifon, viola bastarda, pochette, arpeggione, mandolina i violino piccolo. (Dearling, 2005: 48-87)

Treću skupinu glazbala čine udaraljke koje proizvode privlačne zvukove. Pretpostavlja se da su udaraljke najstarija instrumentalna skupina glazbala. Primarne udaraljke čine ovi instrumenti: timpani, mali bubanj i veliki bubanj. Sekundarne udaraljke su kastanjete, čelesta, claves, činele, fleksaton, glockenspiel, tam-tam, marimba ili marimbafon, tamburin ili def, triangel, vibrafon, cijevna zvona, bič, stroj za vjetar, woodblock, ksilofon i ksilorimba. U rijetke udaraljke pripadaju zvona, zvona-šipke, top, čegrtaljka, lanci, satkukavica, palice za bubnjeve, dulciton, brusni papir, pila, žlice, metalna ploča, tumba i pisaći stroj. (Dearling, 2005: 88-111)

Glazbala s tipkama čine četvrtu skupinu glazbala. Najstarije glazbalo su orgulje koje ton proizvode strujanjem zraka. U rana glazbala s tipkama ubrajaju se klavikord, čembalo, virginal, spinner i glasovir. Uz njih postoje i ostala razna glazbala s tipkama. (Dearling, 2005: 112-141)

Elektronička glazba nastala je na osnovi različitih čimbenika. U današnje vrijeme računalo postaje sastavni dio u glazbenoj umjetnosti. (Dearling, 2005: 142-157)

U posljednju skupinu glazbala pripadaju nezapadnjačka i zastarjela glazbala. Takva se glazbala dijele na ona u koja se puše (alpski rog, anata, gajde i dr.), na glazbala koja se prevlače (gusle, kuchi, rabel i dr.), trzalačka glazbala

(bendžo, drombulja, koto i dr.) te glazbala u koja se udara (bombo, glineni bubanj, nakovanj i dr.). (Dearling, 2005: 182-231)

4.4. Kazališno nazivlje

Hrvatsko kazališno nazivlje razvijalo se istodobno s razvitkom hrvatske dramske književnosti, a od polovice 19. stoljeća smatra se strukovnim nazivljem. Ono se također razvija usporedno s europskim kazališnim napretkom tako što osluškuje njegova gibanja. Kako gotovo na sve ljudske djelatnosti, razvoj tehnologije ima utjecaj i u kazališnome kontekstu je važno na to obratiti pozornost (npr. okretna pozornica, rasvjeta i dr.). (Škavić, 1999: 13)

„Kazališni nazivi pripadaju kazališnome jeziku i kazališnome žargonu.“ (Škavić, 1999: 13) Kazališni je žargon usmeni jezik, malen korpus u kojemu prevladavaju strani nazivi te je širem krugu ljudi nepoznat. Njime se za komunikaciju koriste ljudi unutar kazališnoga kruga. Kazališni jezik otvoreniji je sustav od kazališnoga žargona te je većini govornika razumljiv. (Škavić, 1999: 14)

Temeljni naziv u kazališnoj umjetnosti je pojam kazališta koji je višeznačan i objašnjen u poglavlju *Značajke umjetnosti*.

Mjesto na kojemu se izvodi predstava naziva se pozornica, a upotrebljavaju se i nazivi scena i prizorište, a u kazališnom žargonu javlja se naziv bina koji potječe iz njemačkoga jezika. Dijelovi pozornice također imaju svoje nazive, a za potrebe diplomskoga rada izdvojit ćemo naziv zastor koji odjeljuje pozornicu od gledališta.

Gledalište je prostor za publiku koji ima svoje dijelove (parket, balkon, galerije i lože). Za kružno ili polukružno gledalište upotrebljava se naziv amfiteatar, a to je ujedno i naziv za kazalište starih Grka i Rimljana. (Škavić: 1999: 45)

Kazališna umjetnost je složena pa je i njezino nazivlje istoga karaktera. Ovdje su izneseni temeljni pojmovi, a u knjizi Đ. Škavić *Hrvatsko kazališno*

nazivlje oni su detaljno klasificirani, objašnjeni prema svojoj frekventnosti, podrijetlu te su razgraničeni s obzirom na to pripadaju li kazališnome jeziku ili kazališnome žargonu.

5. ANALIZA FRAZEMA KOJI SE ODNOSI NA FILMSKU UMJETNOST

5.1. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja imenica *film*

U hrvatskoj frazeologiji postoji nekoliko frazema koji u svojim sastavnicama sadrže imenicu *film* „i to u dvama značenjima – kao djelo, umjetničko ostvarenje na tom području, te kao filmska vrpca za snimanje.“ (Macan, 2012: 588)

Frazem **biti u svom filmu** sa značenjem 'biti u svom svijetu, baviti se samo svojim mislima' koristi se za karakterizaciju neke osobe „ili kao isprika za neprimjećivanje nekoga ili nečega.“ (Macan, 2012: 588) Moguća pozadinska slika frazema je pomisao na film kao umjetničko djelo koje gledatelj koncentrirano gleda i ne doživljava okolinu. Frazem **puknuo je (pukao je) film**³ *komu* u značenju 'izgubio je živce (strpljenje) *tko*, iznervirao se *tko*, burno (temperamentno) je reagirao *tko*' motiviran je tankom, savitljivom prozirnom vrpcom od nitroceluloze ili acetilceluloze, tj. filmskom vrpcom koja može puknuti. (Žužul, 2015: 296) Frazem **taj film nećeš gledati <!>** u značenju 'to se neće dogoditi <!>, to *nećeš* doživjeti <!>, od toga neće biti ništa <!>' u hrvatskome jeziku upotrebljava se „kao izrazito negativna i konačna reakcija na nešto.“ (Macan, 2012: 588) Frazem **taj smo film već gledali (vidjeli)** u značenju 'to je stara (otrcana) stvar, to već svi znaju' motiviran je filmom kao umjetničkim djelom koji ima mogućnost opetovane reprodukcije. U frazemu **<to je> iz drugog filma (vica)** sa značenjem '<to je> nešto sasvim drugo, <to> nema s ovim veze, te stvari nisu međusobno povezane' pozadinska slika odnosi se na doživljaj filma „kao jedinstvene cjeline sa svojim posebnim doživljajnim i spoznajnim procesima.“ (Macan, 2012: 588)

Filmska vrpca ima mogućnost premotavanja i vraćanja unatrag što je motivacija za frazem **vratiti/vraćati film** u značenju 'prisjetiti se/prisjećati se prošlih događaja, obnoviti/obnavljati događaje iz prošlosti'. Isti film može se

³ Frazem je je prvotno bio dio žargonskoga leksika koji je „nadrastao vlastitu uporabnu skupinu, proširio se razgovornim stilom i danas je poznat širokom krugu korisnika (Mihaljević, Kovačić, 2006: 4 u Menac, 2012: 588)

gledati nebrojeno puta pa je upravo ta karakteristika motivirala frazeme **vrtjeti isti film <u glavi>** u značenju 'ponavljati jedno te isto' i **vrtjeti svoj film <u glavi>** u značenju 'baviti se svojim mislima'.

5.2. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja pridjev *filmski*

Vrijeme koje je stvoreno u filmu i ne pripada ljudskom iskustvu naziva se filmskim vremenom. U tom kontekstu govorimo o trima filmskim vremenima. Prvo se odnosi na vrijeme trajanja filmske projekcije, drugo je literarno ili dramsko vrijeme, odnosno vrijeme priče filma), a posljednje je psihološko vrijeme čije protjecanje doživljava gledatelj. (Mikić, 2001: 72) Frazem **filmskom brzinom** u značenju 'velikom (najvećom) brzinom' motiviran je filmskim vremenom i njegovim protjecanjem.

5.3. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja glagol *glumiti*

Bez glume ne bi bilo niti filmske umjetnosti. Filmska gluma može se odvijati u zbiljskim i studijskim prostorima, a njezin cilj je stvoriti dojam svakodnevnice. (Mikić, 2001: 86,87) U prenesenome značenju *glumiti* znači lažno prikazivati, svjesno oponašati. (Žužul, 2015: 340) Preneseno značenje glagola *glumiti* motivacija je frazema **glumiti (izigravati) damu** u značenju 'praviti se finom (profinjenom), hiniti finoću, praviti se velikom gospođom'.

5.4. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja filmsko nazivlje

5.4.1. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja termin *uloga*

U filmu glumci se dijele na glavne i sporedne ovisno o ulozi koju imaju u filmu. Uloga je „lik koji glumac tumači u scenskom djelu.“ (Žužul, 2015: 1612) Značenje i pozadinska slika frazema koji kao sastavnicu sadrže riječ iz filmskoga nazivlja podudaraju se. Frazem **ne igra <nikakvu> ulogu što** u značenju 'nema nikakve važnosti (značenja, utjecaja) *što*' ima i negativnu konotaciju. Frazem **odigrati/igrati (imati) sporednu (malu, drugorazrednu i sl.) ulogu** u značenju 'imati nevažno (sporedno) značenje, nemati utjecaja

(važnosti)' antoniman je frazemu **odigrati/igrati (imati) veliku (važnu, ključnu i sl.) ulogu** sa značenjem 'izvršiti/vršiti presudan utjecaj, imati veliko značenje'.

5.4.2. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja termin *režija*

Frazemi **u čijoj režiji** sa značenjem 'po čijoj zamisli (ideji), u čijoj izvedbi (organizaciji)' i **u vlastitoj (svojoj) režiji** ili u **svojoj vlastitoj režiji** u značenju 'prema vlastitoj zamisli (ideji), u vlastitoj organizaciji' podudaraju se značenjem i frazemskom slikom. Osoba koja idejno i organizacijski priprema film kao umjetničko djelo zove se redatelj i u navedenim frazemima naglašava se njegova uloga u procesu nastanka filma. (Macan, 2012: 589)

5.4.3. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin *scenarij*

Scenarij je temelj svakoga filma odnosno „detaljan opis radnje filma s tehničkim indikacijama.“ (Žužul, 2015: 1379) Uloga scenarija motivirala je frazem **po čijem scenariju** u značenju 'po čijoj zamisli, po čijoj volji, u čijoj izvedbi, u čijoj organizaciji'.

5.4.4. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin *kamera*

Filmska kamera neizostavna je sastavnica svakoga filma, a njezin objektiv određuje što će biti unutar, a što izvan njega. Navedenim terminom motiviran je frazem **kamera (fotoaparat) voli koga** u značenju 'fotogeničan je *tko*, lijepo izgleda na filmu (fotografijama) *tko*'.

5.5. Frazemi koji se odnose na termin *kadar*

5.5.1. Frazemi koji se svojom sastavnicom odnose na rakurs ili kut snimanja

U filmskome nazivlju kadar je „dio filma u kojemu se bez ikakvih promatračkih prekida prati prizorno zbivanje.“ (Turković u Kragić, Gilić, 2003: 283) Kut snimanja je „kut između zamišljene horizontale subjekta i optičke osi kamere.“ (Mikić, 2001: 43) Svojim značenjem u jeziku filmske struke kut snimanja motivirao je sljedeće frazeme **pogledati/gledati**

(promotriti/promatrati i sl.) iz drugog kuta u značenju 'pogledati/gledati na stvari posve drugačije (na drugi način, iz drugog gledišta)' te **pogledati/gledati (promotriti/promatrati i sl.) iz svoga kuta** u značenju 'pogledati/gledati na stvari na svoj način (sa svoga gledišta).'

5.5.2. Frazemi koji se svojom sastavnicom odnose na *filmski plan*

Plan je jedan od parametara kadra i označava udaljenost glavnoga predmeta promatranja u kadru od točke promatranja. Također postoji dubinski plan i zbog toga se razlikuju prvi plan (najbliže promatraču) i pozadina koja čini sve što je izvan prvoga plana. (Turković u Kragić, Gilić, 2007: 507) Navedeni filmski termin sastavnica je nekoliko hrvatskih frazema, a motivirani su njegovim značenjem u jeziku filmske struke. (Macan, 2012: 590) To su sljedeći frazemi **biti (ostati) u drugom planu** u značenju 'biti nevažan (zanemaren, nezapažen), biti (ostati) u pozadini', njemu antoniman frazem **biti u prvom planu** sa značenjem 'biti najvažniji (zapažen, istaknut)' . Takvi su i frazemi **doći/dolaziti (izbiti/izbijati i sl.) u prvi plan** u značenju 'postati/postajati najvažniji (zapažen, istaknut), osobito se istaknuti/ se isticati', **pasti/padati u drugi plan** u značenju 'postati/postajati nevažan (zanemaren, zapostavljen)', **staviti/stavljati (gurnuti/gurati i sl.) u drugi plan koga, što** sa značenjem 'zapostaviti/zapostavljati koga, što, zanemariti/zanemarivati koga, što' te **staviti/stavljati (gurnuti/gurati i sl.) u prvi plan koga, što** u značenju 'dati/davati *komu, čemu* bolji (istaknuti) položaj (poziciju), dati/davati veliko (veće) značenje *komu, čemu*, istaknuti/isticati *koga, što*'.

5.6. Frazem koji se sa svojim značenjem odnosi na *uspjeh*

Frazem **zvjezdani trenutak koga, čega (u čemu)** u svojim sastavnicama ne sadrži termin koji upućuje na filmsku umjetnost, ali svojim značenjem odnosi se na uspjeh, slavu. Glumci svojim radom mogu postići počast ili javno priznanje za uspjeh svoga rada i postignuća pa tada govorimo o filmskoj slavi. Kada osoba postigne uspjeh kažemo za nju da je doživljela **zvjezdani trenutak koga, čega**

(u čemu) u značenju 'najbolje razdoblje u čemu, najbolje ostvarenje (uspjeh) koga, čega'. Navedeni frazem karakterističan je za uspjeh u umjetnosti, a u znanstvenim doprinosima koristi se frazem **posljednja (zadnja) riječ čega** u značenju 'novo otkriće, nanoviji doprinos čega'.

6. ANALIZA FRAZEMA KOJI SE ODNOSI NA GLAZBENU UMJETNOST

6.1. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja imenica *pjesma*

U glazbenoj umjetnosti pjesma je „glazbeno djelo koje se pjeva.“ (Žužul, 2015: 1051) Pjesma je sastavnica hrvatskih frazema, a njezin sinonim muzika u frazemima se ne pojavljuje. Takvi frazem nemaju pozitivno značenje, već se uglavnom odnose na ponavljanje jednog te istog jer se ista pjesma može slušati nebrojeno puta. Frazem **stara pjesma (priča)** u značenju 'nešto već sasvim poznato, nešto otrcano' kao varijantu ima leksem *priča*, ali on se ne odnosi na glazbenu umjetnost. Kada je sastavnica *priča* glavna u frazemu tada se odnosi na književnu umjetnost. Sličan frazem je **<to je> druga pjesma (priča, padež)** u značenju '<to je> nešto <sasvim> drugo, <to je> druga stvar, to se razlikuje od svega' koji ima dvije varijante, *priču* i *padež*. Padež nije povezan s umjetnošću, ali može biti glavna sastavnica. Frazemi **<uvijek> ista pjesma i pjevati <uvijek> istu pjesmu** jednakoga su značenja 'uvijek isto, ponavljanje jednog te istog'. Frazemi koji označuju kraj čega, nešto nedostižno i sugeriraju propast, a sadrže sastavnicu *pjesma* su sljedeći: **pjesmi je kraj** u značenju 'svršetak je čega, gotovo je', **pjesma budućnosti** sa značenjem 'nešto daleko i nestalno, nešto s malo izgleda za uspjeh, nesigurno' i **otpjevati pjesmu** u značenju 'ne biti više sposoban/valjan za što; propasti'. Moguća pozadinska slika frazema odnosi se na slavu i (ne)uspjeh neke pjesme kao glazbenoga djela.

6.2. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja imenica *pjev*

Frazem **labuđi pjev**⁴ u značenju 'posljednje djelo koje se smatra osobito važnim, djelo kojim se zaokružuje čiji opus' pripada internacionalnoj frazeologiji. Motiviran je antičkom legendom da „labudovi prije smrti ispuštaju glasove koji podsjećaju na tužnu i lijepu pjesmu.“ (Kovačević, 2014: 30) Značenje frazema se širi pa se u novije vrijeme upotrebljava u posljednjim uspjesima sportaša i sl. te je poprimio općenitije značenje 'posljednji uspješni ostvaraj kakva talenta'. (Kovačević, 2014: 30)

6.3. Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju glagoli *plesati*, *svirati* i *pjevati*

Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju glagoli *plesati*, *svirati* i *pjevati* također u većini slučajeva sadrže i sastavnicu koja se odnosi na svijet glazbe ili na instrumente ili njihove dijelove. Takvi frazemi analizirani su u posebnoj skupini. Ples, sviranje i pjevanje usko su povezani s glazbenom umjetnošću te se mogu odvijati istovremeno. Plesom se izražavaju ritmički pokreti, pjevanjem se oblikuju melodije, a sviranjem se pomoću glazbenih instrumenata izvodi glazba. Hvalospjev je pjesma svečanoga tona kojom se izražava poštovanje nekoj osobi ili pojavi, a frazem **pjevati hvalospjeve (ditirambe)** *komu, čemu* u značenju 'ulizivački hvaliti *koga, što*' motiviran je hvalospjevom, ali ima negativnu konotaciju. Varijanta ovoga frazema može biti i sastavnica *ditiramb* koja ima više značenja. U književnosti to je pjesma u slavu boga Dioniza, zatim lirska pjesma kojom se veliča priroda, u glazbenoj umjetnosti skladba uzbudljiva karaktera te u prenesenome značenju je sinonim hvalospjevu. (Žužul, 2015: 200). Sviranje i plesanje su povezani pa ritam glazbe određuje ritam plesa, a to je ujedno i motivacija frazema **plesati kako tko svira** u značenju 'raditi (postupati) po *čijoj* volji, raditi kako drugi hoće'. Plesanje je sastavnica i frazema **plesati (skakati i sl.) po glavi** *komu* sa značenjem 'raditi s

⁴ Frazem *labuđi pjev* ima inačicu *labuđa pjesma*

kim što je *koga* volja, iskorištavati čiju dobrotu i strpljivost'. U frazemu **plesati (balansirati) po žici** značenja 'održavati ravnotežu između dvije strane, kolebati se između dvaju uvjerenja' plesanje se odnosi na žicu u značenju kovinske niti na kojoj se mogu izvoditi plesne točke. U ovome kontekstu žica nema poveznice s glazbenom umjetnošću odnosno niti koja titranjem proizvodi zvuk. Sličan je i frazem **ples na (po) žici** značenja 'vrlo opasna (rizična) aktivnost'.

Ptica slavuj poznata je po veličanstvenome pjevu koji se povezuje s ljubavlju, čežnjom i smrću. Kršćani vjeruju kako se pjesma slavuja povezuje s čežnjom za rajem, a njegov jutarnji pjev smibolizira dolazak Kristova svjetla. (Meštrović, 2010: 60) U hrvatskoj frazeologiji javlja se frazem **pjevati kao slavuj** značenja 'jako lijepo pjevati'. Glagol *otpjevati* ima značenje završiti pjesmu, odgovoriti pjesmom (Žužul, 2015: 996) te je njegovo značenje motivacija frazema **otpjevao je svoje tko** značenja 'prošlo je čije vrijeme, završilo je čije djelovanje (aktivnost), došao je čiji kraj'.

Frazemi **svirati (udariti/udarati) u iste diple** <*s kim*> značenja 'biti istomišljenik s *kim*, složiti se/slagati se s *kim*, prihvatiti/prihvaćati *čije* stavove /obično zbog kakva interesa/', **otpjevati pjesmu** značenja 'ne biti više sposoban/valjan za što; propasti', **svirati drugu violinu** u značenju 'imati nevažnu (drugorazrednu) funkciju, biti zapostavljen (zanemaren)' te **svirati prvu violinu** značenja 'imati važnu (rukovodeću, prvorazrednu) funkciju (položaj), biti na prvom mjestu, voditi glavnu riječ' analizirani su u skupini u kojoj se javlja sastavnica pjesma te skupini s glazbenim instrumentima.

6.4. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja imenica *ploča*

Frazemi **ponavljati (zvučati) kao pokvarena ploča** u značenju 'stalno ponavljati jedno te isto', **promijeniti/mijenjati (okrenuti, okretati) ploču** u značenju 'promijeniti/mijenjati stav, (način razmišljanja), postupiti/postupati drugačije, (na nov način)' te **vrtjeti <uvijek> istu ploču** u značenju 'ponavljati (govoriti) uvijek jedno te isto' sadrže sastavnicu *ploča*, a odnosi se na

gramafonsku ploču odnosno „plosnati kružni predmet izrađen od posebnoga materijala koji služi kao nosač zvuka koji se reproducira na gramafonu.“ (Žužul, 2015: 1060) Frazemi **ponavljati (zvučati) kao pokvarena ploča i vrtjeti <uvijek> istu ploču** jednakoga su značenja, a motivirani su „neugodnim zvukom koji se ponavlja kada se na gramafon stavi pokvarena ploča.“ (Opašić, 2014: 248) Slika promjene ploče na gramafonu motivirala je frazem **promijeniti/mijenjati (okrenuti, okretati) ploču**. (Opašić, 2014: 248)

6.5. Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju imenice semantičkoga polja glazbe (*ton, glas, takt, sluh*)

Leksem glas u hrvatskome jeziku je višeznačan. Prvotno se odnosi na zvuk koji nastaje radom govornih organa, u pjevanju predstavlja visinu tona, zatim označava i vijest, mišljenje o drugim osobama te skup artikulacijskih i aukustičkih svojstava. (Žužul, 2015: 332) U frazemu **pukao je (puknuo je) glas** značenja 'saznalo se, doznalo se, pročulo se' glas se odnosi na prvotno značenje odnosno na nemogućnost govorenja ili pjevanja zbog promuklosti. U frazemima **u jedan glas** značenja 'jednoglasno, jednodušno, svi zajedno', **u po (pol, pola) glasa** [reći/govoriti, zapjevati/pjevati i sl.] u značenju 'tihim glasom, tiho [reći/govoriti, zapjevati/pjevati i sl.]', **pustiti glas** značenja 'početi pjevati, glasno zapjevati' te **ispod glasa** [reći/govoriti, zapjevati/pjevati i sl.] značenja 'tihim glasom, tiho [reći/govoriti, zapjevati/pjevati i sl.]' glas je suznačnica tonu kada ton označava način govora. Tako navedeni frazemi opisuju način pjevanja ili govora. Glas se javlja kao sastavnica i sljedećih frazema **<nema> ni traga <ni glasa> komu, čemu, (od koga, od čega)** značenja 'nema koga, čega, nema ni najmanje vijesti (naznake) o kome, o čemu, nestati, ne javljati se' i **nestati bez traga <i glasa>** značenja 'potpuno nestati (izgubiti se), ne davati vijesti (glasa) o sebi, ne javljati se'. U navedenim frazemima sastavnica glas je fakultativni član i frazem se može javiti u različitim oblicima te takvo variranje ne utječe na njegovo značenje. Kada se frazemi javljaju bez fakultativnoga člana tada nisu u

poveznici s glazbenom umjetnošću. Grlo u prenesenome značenje označava glas te u takvome značenju motivira frazeme **iz sveg grla** [povikati/vikati i sl.] značenja 'na sav glas, vrlo glasno [povikati/vikati i sl.]' i **koliko koga grlo nosi** [povikati/vikati i sl.] značenja 'na sav glas, vrlo glasno [povikati/vikati i sl.]'.

Osnovno značenje leksema takt je „smjenjivanje međusobno sumjerljivih elemenata i njihovo ponavljanje u određenom pravilu.“ (Žužul, 2015: 1537) U glazbi takt je oznaka za glazbenu mjeru, u tehnici predstavlja fazu rada motora, a u književnosti osnovnu metričku jedinicu. Metaforičko značenje leksema odnosi se na obazrivost prema drugima, ponašanje u društvu te osjećaj mjere. (Žužul, 2015: 1537) Metaforičko značenje leksema *takt* motiviralo je frazem **izbaciti/izbacivati (baciti/bacati) iz takta (ravnoteže, koncepta) koga** značenja 'uzrujati/uzrujavati *koga*, dovesti /dovoditi *koga* u stanje razdraženosti (zbunjenosti, nesigurnosti)'. Varijante koje mogu zamijeniti sastavnicu *takt* u frazemu su *ravnoteža* i *koncept* koje se ne odnose na glazbenu umjetnost.

U glazbenome nazivlju ton označava kvalitetu i boju glazbala ili ljudskoga glasa (Žužul, 2015: 1563) Navedeno značenje motiviralo je frazem **dati /davati ton** <čemu> značenja 'dati/ davati (odrediti/određivati) stil (ugodaj, usmjerenje) čega'. U prenesenome značenju ton se odnosi na način obraćanja, govora ili ponašanja u društvu te je to značenje pozadinska slika frazema **povisiti (podići/podizati, dignuti/dizati) ton (glas)** u značenju 'podviknuti/podvikivati u uzbuđenju (ljutnji)/, oštro podviknuti/podvikivati'. Antoniman frazem navedenome frazemu je **spustiti (sniziti) ton** značenja 'ublažiti oštrinu govora, početi (nastaviti) mirnije (smirenije) govoriti, iznijeti umjereniji stav'.

Sluh u glazbi označava pravilno primanje, shvaćanje i izvođenje tonova. (Žužul, 2015: 1428) U tome kontekstu frazem **imati sluha za što** ima značenje 'biti glazbeno nadaren', a također ima i prenesno značenje 'imati razumijevanja za što razumijevati (shvaćati) što, imati sposobnosti da se što shvati, imati osjećaj za što'.

6.6. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja naziv za glazbeni instrument ili njegov dio

6.6.1. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja glazbeni instrument *bubanj*

Bubanj je glazbeni instrument koji pripada skupini udaraljki. Napravljen je od kože napete na šuplji drveni ili kovinski valjak te se zvuk proizvodi udarom ruku, batića ili palica. (Žužul, 2015: 116) Mali bubanj prvenstveno se koristio u vojsci jer su njegov zvuk mogle čuti postrojbe tijekom stupanja i u bitci. (Dearling, 2005: 96) Bubanj je služio i za najavljivanje javnoga oglašavanja. (ME I u Opašić, 2014:251) Navedeno je moguća motivacija frazema **otići na bubanj** u značenju 'dospjeti (doći) na javnu dradžbu, pasti pod stečaj, bankrotirati; materijalno propasti'. U povijesti seoski bubnjar je objavljivao općinske odredbe obilazeći selo te bubnjem skupljao slušače. (Žužul, 2015: 116) Povijesni običaj je pozadinska slika frazema **udariti/udarati na bubanj** u značenju 'razglasiti/razglašavati *što*, rastrubiti/rastrubljevati *što*, objaviti/objavljivati nešto što nije za javnost'. Blisko značenje frazemu **udariti/udarati na bubanj** imaju frazemi **udariti/udarati (objesiti/vješati i sl.) na veliko zvono** ili **udariti/udarati (objesiti/vješati i sl.) na velika (sva) zvona** *što* značenja 'široko razglasiti/razglašavati, obznaniti/obznanjivati u javnosti'. Ljudi su vjerovali da je zvuk zvona simbol mudrosti, sklad neba i ljudi te da tjera zle duhove. Zvono označava sate te najavljuje relevantne događaje i okuplja ljude. (Meštrović, 2010: 274) Važnost njegove funkcije motivirala je navedeni frazem sa sastavnicom *zvono*.

6.6.2. Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju puhački instrumenti *diple, rog, truba* i *svirala*

Od davnina rog je bio simbol snage i moći, a u početku su se životinjski rogovi upotrebljavali za odašiljanje signala. Rog pripada skupini puhačkih instrumenata s usnikom ljevkastoga oblika. (Dearling, 2005: 34) Diple su narodni instrument „s idioglotnim udarnim jezičkom...” (ME I u Opašić, 2014:

251) Frazem **puhati u čiji rog** u značenju 'ulagivati se *komu*, prihvaćajući *njegove* stavove, dodvoriti se *komu*, pristajati uz *koga*' i **svirati (udariti/udarati) u iste diple** <*s kim*> u značenju 'biti istomišljenik s *kim*, složiti se/slagati se s *kim*, prihvatiti/prihvaćati *čije* stavove /obično zbog kakva interesa/' istoga su značenja. Frazem **udariti/udarati u druge diple (gusle, žice)** sa značenjem 'promijeniti/mijenjati stav (način razmišljanja), reći/govoriti drugačije nego prije' osim sastavnice *diple*, može imati varijacije *gusle* ili *žice*. Gulse su žičani instrument i najčešće se koriste za pratnju epskih pjesama, a žice su dio žičanih instrumenata koje proizvode zvukove na različite načine (udaranjem, trzanjem ili prevlačenjem gudala). (Gojković, 1989: 98, 214) Instrument rog je sastavnica još jednoga frazema **puhati u isti rog** <*s kim*> u značenju 'pokazivati svoje slaganje s *kim*, postupati poput *koga*, prihvaćati *čije* stavove (djelovanje), pristajati uz *koga*'.

Truba je veliko puhačko glazbalo, a u starome Rimu vojnici su trubama pozivali u rat. U svetim knjigama, Bibliji i Kuranu, zvuk trube će označiti sudnji dan. (Meštorvić, 2010: 274) Snažan i glasan zvuk trube i vjerovanja motivirali su frazem **kao truba jerihonska** sa značenjem 'vrlo glasno, gromoglasno'. Frazem **zadnja (deveta) rupa na svirali** ima dva značenja. Prvo se odnosi na neživo u značenju 'mala (neozbiljna) stvar, sitnica, nešto zanemarivo, posljednji (nevažan) dio cjeline', a drugo za živo u značenju 'beznačajan čovjek, čovjek kojega okolina ne cijeni'. Svirala su najjednostavnije drveno puhačko glazbalo u obliku cijevi s rupicama. (Žužul, 2015: 1504) Sastavnica svirala javlja se u frazemu < **to je** > **na vrbi svirala** značenja '<to je> sasvim nesigurna stvar, <to je> nedostižno (nedohvatljivo, neostvarivo), <to su> tlapnje'.

6.6.3. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja gudački instrument *violina*

Violina je glazbalo koje pripada skupini gudačkih instrumenata. Sastoji se od četiri žice i jedno je od najvažnijih solističkih, komornih i orkestralnih instrumenata. (ME III u Opašić, 2014: 253) Razlikujemo prvu violinu koja je

vodeća u orkestru od druge violine koja ima sporednu ulogu. Tom razlikom motivirani su i frazemi **prva violina** u značenju 'najvažnija (najmoćnija) osoba, osoba koja svime upravlja, osoba koja vodi glavnu riječ, najznačajniji predstavnik' i **druga violina** u značenju 'zapostavljena (zanemarena, nevažna) osoba, osoba na drugorazrednom položaju, osoba koja je gurnuta u pozadinu'.

Gore navedena pozadinska slika javlja se i u antonimnim frazemima **svirati prvu violinu** u značenju 'imati važnu (rukovodeću, prvorazrednu) funkciju (položaj), biti na prvom mjestu, voditi glavnu riječ' te **svirati drugu violinu** u značenju 'imati nevažnu (drugorazrednu) funkciju, biti zapostavljen (zanemaren)'. (Opašić, 2014: 253)

6.7. Frazemi u kojima se kao sastavnica javljaju *žice* kao dio glazbenih instrumenata

Žice su dio žičanih instrumenata koje proizvode zvukove na različite načine (udaranjem, trzanjem ili prevlačenjem gudala). Visina tona ovisi o njihovoj elastičnosti i napetosti. (Gojković, 1989: 98, 214) Navedeno je pozadinska slika frazema **pogoditi (dirnuti) u žicu koga** u značenju 'razdragati *koga*, ganuti *koga*, ugoditi *komu*, učiniti po volji *komu*', **pogoditi žicu** <*komu*> sa značenjem 'učiniti što ugodno (na zadovoljstvo) *komu*', **udariti u krivu žicu** značenja 'postupkom ili riječima povrijediti *koga*' te **udarati u tanke žice značenja** 'žaliti se *komu* kako bi se izazvalo sažaljenje'.

7. ANALIZA FRAZEMA KOJI SE ODNOSI NA KAZALIŠNU UMJETNOST

7.1. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja određena kazališna vrsta

Komedija je dramsko djelo veseloga karaktera u kojoj kazališni glumci dočaravaju gledateljima šaljiv ugođaj, zabune, obmane te na kraju sretan završetak. Frazem **napraviti/praviti komediju** u značenju 'pretvarati se, prenamagati se' sadrži sastavnicu *komedija*, ali njegovo značenje ne odnosi se na oponašanje likova u komediji, već namjerno izrugivanje određene situacije koju čine komičnom. (Hrnjak, 2006: 43) Dramsko djelo ozbiljnoga sadržaja koje završava smrću glavnoga lika zove se tragedija. Za osobu koja određenu situaciju doživljava kao tragediju i time preuveličava probleme koristimo frazem **napraviti/praviti tragediju** *od čega, oko čega* u značenju 'očajavati bez razloga, stvarati nepotrebne probleme *oko čega*' koji je motiviran znanjima o tragediji kao kazališnoj vrsti. Frazem **napraviti/praviti dramu** *od (oko) čega* u značenju 'nepotrebno dramatizirati (preuveličavati), shvatiti/shvaćati *što* previše ozbiljno' motiviran je usporedbnom dramske radnje kao kazališne vrste koju karakterizira ozbiljnost zapleta. (Hrnjak, 2006: 43)

7.2. Frazemi u kojima se kao sastavnice javljaju dijelovi kazališne scene ili scenografije

Kazališni zastor (zavjesa) je važan dio kazališne scene koji odjeljuje pozornicu od gledališta. Navedeni termin javlja se kao sastavnica frazema **zastor (zavjesa) je pao** u značenju 'završilo je *što*', a pozadinska slika odnosi se na kazališnu pozornicu „i spuštanje zastora kojim se označava kraj predstave.“ (Hrnjak, 2006: 43) U kazalištu, najvažija dekoracija je kulisa odnosno pokretni oslikani zid koji vizualno dočarava mjesto radnje. (Škavić, 1999: 67) Njezina funkcija je i prikrivanje svih „događaja vezanih uz predstavu koja se odvijaju izvan pogleda gledatelja.“ (Hrnjak, 2006: 44) Takva slika javlja se u frazemu **iza kulisa** u značenju 'potajice, tajno, kriomice, skriveno od javnosti'.

Maske predstavljaju pretvaranje u drugu osobu, skrivanje, poistovjećivanje te mogu označavati osjećaje i osobnosti. Prisutne su u brojnim kulturama i obredima te su se upotrebljavale kao simboli božanstva. Maska u kazališnoj umjetnosti predstavlja komediju ili tragediju, a može biti simbol poroka i prijevara. (Meštrović, 2010: 270) Maska ima dva značenja. Prvo se odnosi na napravu od kartona s otvorom za oči, a drugo na promjene glumčeve vanjštine. Često se za prvo značenje riječi maska korisiti naziv krinka ili obrazina. (Škavić, 1999: 78,79) Ti nazivi pojavljuju se kao varijante u frazemu **skinuti (strgnuti) masku (krinku, obrazinu) <s lica> komu**. Sve što maska predstavlja, prvotno pretvaranje, motivacija je frazema **pod krinkom (maskom) čega** u značenju 'hineći što, izigravajući što'. Kada se otkrije čija namjerna gluma, prijevara i slično koriste se frazemi **maske su pale** u značenju 'sve se otkrilo, sve je postalo <potpuno> jasno' te **skinuti (strgnuti) masku (krinku, obrazinu) <s lica> komu** u značenju 'raskrinkati koga, razotkriti čije skrivene zamisli, pokazati čiju pravu prirodu (narav), prikazati koga u pravom svjetlu'. Frazem **lutka na koncu <čija>** u značenju 'poslušnik čiji, marioneta čija, osoba koja postupi pod tuđim nalogima' specifičan je iz razloga što se odnosi na kazalište lutaka. Frazem je utemeljen „na predodžbi o lutkarskoj predstavi u kojoj su lutke tek prividno glumci i likovi koje vidimo na pozornici.“ (Hrnjak, 2006: 44)

Neiskrenost i neozbiljnost osobe u važnim situacijama s elementima glume ocrta se u frazemu **napraviti/praviti teatar (predstavu) <od čega>** sa značenjem 'prenamagati se, zabavljati se u ozbiljnoj situaciji'. A. Hrnjak ističe stilsku obilježenost riječi *teatar* zbog ironijskoga prizvuka koju u svakodnevnome govoru upotrebljavamo kada mislimo na namještenost u ponašanju neke osobe. Imenicu *predstava* u ovome frazemu upotrebljavamo kao neutralnu varijantu, kada nema ironijskoga prizvuka. (Hrnjak, 2006: 42) Frazem **napraviti/praviti scenu** u značenju 'razljutiti se/ljutiti se, izvikati se, vikati/pred drugima/' motiviran je neugodnim ponašanjem ili svađom najmanje dvoje ljudi

kada jedna osoba izaziva neugodu kod druge. Takav se događaj uspoređuje s napetošću kazališne predstave kako bi zainteresirala publiku. U ovome frazemu sastavnica scena nije podudarna pozornici, već prizoru (dio čina u drami). (Hrnjak, 2006: 43)

7.3. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja kazališno nazivlje

7.3.1. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja termin *uloga*

Termin uloga pripada kazališnoj i filmskoj umjetnosti. Kao i u snimanju filma tako i u stvaranju kazališne predstave glumci glume glavne i sporedne uloge. Uloga je „lik koji glumac tumači u scenskom djelu.“ (Žužul, 2015: 1612) Značenje i pozadinska slika frazema koji kao sastavnicu sadrže riječ iz filmskoga/kazališnoga nazivlja podudaraju se. Frazem **ne igra <nikakvu> ulogu** *što* u značenju 'nema nikakve važnosti (značenja, utjecaja) *što*' ima i negativnu konotaciju. Frazem **odigrati/igrati (imati) sporednu (malu, drugorazrednu i sl.) ulogu** u značenju 'imati nevažno (sporedno) značenje, nemati utjecaja (važnosti)' antoniman je frazemu **odigrati/igrati (imati) veliku (važnu, ključnu i sl.) ulogu** sa značenjem 'izvršiti/vršiti presudan utjecaj, imati veliko značenje'. „U pozadini ovih frazema nalazimo poimanje čovjekova života kao predstave u kojoj svatko može imati važnost glavnog glumca, biti tek beznačajan statist ili nemati nikakvu ulogu, tj. biti bez ikakve važnosti.“ (Hrnjak, 2006: 42)

7.3.2. Frazemi u kojima se kao sastavnica javlja termin *pozornica*

Mjesto na kojem se odvija predstava nazivamo pozornica ili bina. (Škavić, 1999: 39) Pozadinska slika frazema **stupiti/stupati na pozornicu (scenu)** u značenju 'početi/počinjati aktivno djelovati, uključiti se u javni život, stupiti/stupati u akciju' temelji se na važnosti i istaknutosti glumaca te njihova djelovanja na pozornici. (Hrnjak, 2006: 42) Antoniman frazem gore navedenome frazemu je **sići/silaziti (otići/odlaziti i sl.) s pozornice (sa scene)** u

značenju 'otići/odlaziti iz javnog života, povući se/povlačiti se iz aktivnog rada, izgubiti/gubiti na aktualnosti'.

7.3.3. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin *scenarij*

Scenarij je termin koji se prvotno odnosi na kazališnu umjetnost te glumci pomoću njega uvježbavaju svoje uloge. Važnost scenarija motivirala je frazem **po čijem scenariju** u značenju 'po čijoj zamisli, po čijoj volji, u čijoj izvedbi, u čijoj organizaciji'.

7.3.4. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin *režija*

Frazemi **u čijoj režiji** sa značenjem 'po čijoj zamisli (ideji), u čijoj izvedbi (organizaciji)' i **u vlastitoj (svojoj) režiji** ili u **svojoj vlastitoj režiji** u značenju 'prema vlastitoj zamisli (ideji), u vlastitoj organizaciji' podudaraju se značenjem i frazemsom slikom. Naglašava se važnost osobe koja režisira, donosi važne odluke te snosi odgovornost za konačni rezultat rada. (Hrnjak, 2006: 45)

7.3.5. Frazem u kojem se kao sastavnica javlja termin *čin*

Dramsko djelo podijeljeno je u manje cjeline, činove zbog lakše organizacije. Činovi se još dijele na manje cjeline, a to su: prizori i slike. (Škavić, 1999: 111) Činovi su dio scenarija te su zadani. Kada netko obavlja nešto bez prethodnoga dogovora sa zainteresiranom osobom, a tek tada bude obaviješten koristimo frazem **staviti/stavljati (dovesti/dovoditi) pred gotov (svršen) čin**.

8. Frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju filmskoj i kazališnoj umjetnosti

Od nastanka filmske umjetnosti vidljiva je povezanost s kazališnom umjetnošću. U početku filmski prizori bili su jednaki prizerima u kazalištu iz razloga što je kamera bila statična. Film je od kazališne umjetnosti posudio književni predložak odnosno u filmskome nazivlju filmski scenarij. Navedene umjetnosti sadrže termine struke koji se isprepliću te u hrvatskoj frazeologiji postoje frazemi koji sadrže sastavnice iz filmskoga i kazališnoga nazivlja. Oni

su navedeni u ovoj skupini, a motivirani su upravo značenjem termina. Kako je riječ o dvjema umjetnostima postoje i razlike. One su očite u komunikaciji s gledateljima (kazalište ima živu publiku), načinu glume te izražajnim sredstvima i pomagalicama.

Sljedeći frazemi pripadaju filmskoj i kazališnoj umjetnosti, a njihova pozadinska slika objašnjena je u prethodnim poglavljima. Frazemi **po čijem scenariju** značenja 'po čijoj zamisli, po čijoj volji, u čijoj izvedbi, u čijoj organizaciji', **ne igra <nikakvu> ulogu što** značenja 'nema nikakve važnosti (značenja, utjecaja) što', **odigrati/igrati (imati) sporednu (malu, drugorazrednu i sl.) ulogu** značenja 'imati nevažno (sporedno) značenje, nemati utjecaja (važnosti)', **odigrati/igrati (imati) veliku (važnu, ključnu i sl.) ulogu** u značenju 'izvršiti/vršiti presudan utjecaj, imati veliko značenje', **u čijoj režiji** značenja 'po čijoj zamisli (ideji), u čijoj izvedbi (organizaciji)' te **u vlastitoj (svojoj) režiji** ili u **svojoj vlastitoj režiji** u značenju 'prema vlastitoj zamisli (ideji), u vlastitoj organizaciji'.

9. Frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju književnoj i kazališnoj umjetnosti

Književnost je umjetnosti riječi i postoje tri temeljna književna roda: lirika, epika i drama. Književni rod drama namijenjen je izvođenju na pozornici, a dramsko djelo naziva se i dramski tekst. Dramska književnost ima tri osnovne vrste, a to su tragedija, komedija i drama. Tragedija je dramsko djelo ozbiljnoga karaktera, uglavnom završava smrću glavnoga junaka, komedija je dramsko djelo šaljivih zapleta, a drama označuje dramsku književnost, dramsku vrstu (književno djelo napisano u dijaloškome obliku) te dramsku umjetnost. (Škavić, 1999: 97,101) Kazališna umjetnost i književnost usko su povezane književnim rodом drama. Rezultat povezanosti su isti nazivi termina koji se pojavljuju u

navedenim umjetnostima. Kako je književnost umjetnost riječi, kazališni glumci ih interpretiraju u kazališnoj predstavi.

Frazemi **napraviti/praviti dramu od (oko) čega** u značenju 'nepotrebno dramatizirati (preuveličavati), shvatiti/shvaćati što previše ozbiljno', **napraviti/praviti komediju** značenja 'pretvarati se, prenamagati se', **napraviti/praviti tragediju od čega, oko čega** u značenju 'očajavati bez razloga, stvarati nepotrebne probleme *oko čega*' te **staviti/stavljati (dovesti/dovoditi) pred gotov (svršen) čin koga** značenja 'obaviti/obavljati što bez prethodna dogovora sa zainteresiranom osobom, a tek tada obavijestiti/obavještavati dotičnu osobu o tome' pripadaju navedenim umjetnostima. Termin čin dio je kazališne predstave ili književnoga teksta drame, a nakon njega slijedi stanka. Ovisno kojoj umjetnosti pripada ima određeno značenje. Ako se dramsko djelo sastoji od jednoga čina u kazališnome jeziku, koristi se naziv jednočinka itd.

10. Frazemi koji svojim sastavnicama pripadaju književnoj i glazbenoj umjetnosti

Umjetnost koju doživljavamo slušanjem naziva se glazba. Smatra se najstarijom umjetnošću iz razloga što je sastavni dio ljudskoga života i ljudskih aktivnosti. Važnu ulogu zauzima također i u svečanim, vjerskim, obiteljskim i drugim običajima te je povezana s plesom koji prati ritam glazbe. (Petrović, 2007: 5) Njezina povezanost vidljiva je i s književnom, kazališnom i filmskom umjetnošću u kojima ima važnu funkciju. U ovome poglavlju bit će istaknuta poveznica s književnošću. Književni rod lirika u svome značenju od grčke riječi *líra* „trzalački instrument“ prvotno je označavala poeziju koja se pjevala uz glazbenu pratnju lire. Danas u književnosti lirika je pjesničko stvaranje kojim se izražava pjesnički doživljaj svijeta. Glazbeni instrument lira nije potvrđen kao sastavnica frazema u hrvatskoj frazeologiji.

Frazem **stara pjesma (priča)** značenja 'nešto već sasvim poznato, nešto otrcano' ima varijantu *priča* koja se odnosi na književnu umjetnost. U književnoj terminologiji priča je skup motiva koji su međusobno povezani prostorom i vremenom. (Žužul, 2015: 1184) Frazem **<to je> druga pjesma (priča, padež)** u značenju '<to je> nešto <sasvim> drugo, <to je> druga stvar, to se razlikuje od svega' iz varijantu *priča* i *padež*. Frazem s varijantom *padež* ne pripada nijednoj od navedenih umjetnosti. Frazem **pjevati hvalospjeve (ditirambe) komu, čemu** u značenju 'ulizivački hvaliti *koga, što*' ima varijantu *ditiramb*. Ditiramb je vrsta lirske pjesme koja je prvotno nastala u čast grčkoga boga Dioniza te je bila obrednoga karaktera. Kasnije se razvila u stilizirane stihove. (Solar, 2006: 66,67) Ovisno o značenju sastavnice frazem pripada glazbenoj ili književnoj umjetnosti.

11. ZAKLJUČAK

Provedenom analizom hrvatskih frazema koji se odnose na filmsku, glazbenu i kazališnu umjetnost potvrdila se pretpostavka da frazemi sadrže sastavnice koje se u većini slučajeva odnose na nazivlje navedenih umjetnosti. Ako se sastavnice ne odnose na nazivlje, one pripadaju jednoj od umjetnosti tako da upućuju na njihove dijelove ili instrumente (glazbena umjetnost). Iznimka je frazem **zvjezdani trenutak** *koga, čega (u čemu)* značenja 'najbolje razdoblje *u čemu*, najbolje ostvarenje (uspjeh) *koga, čega*' koji pripada filmskoj umjetnosti, ali na nju upućuje svojim značenjem, a ne sastavnicom.

Analizirani frazemi najčešće su motivirani značenjem termina i funkcijom termina u pojedinoj umjetnosti. Značenja termina nisu usko povezana unutar umjetnosti, već šire svoje značenje što je vidljivo prisutnošću u frazeološkom fondu hrvatskoga jezika. Primjerice frazem **labuđi pjev** u značenju 'posljednje djelo koje se smatra osobito važnim, djelo kojim se zaokružuje čiji opus' proširio je svoje značenje pa se danas upotrebljava u općenitijem značenju 'posljednji uspješni ostvaraj kakva talenta'. Pozadinska slika frazema u nekim slučajevima odnosi se na povijesne događaje i običaje u kojima su važnu ulogu imali instrumenti koji pripadaju glazbenoj umjetnosti. Primjerice frazem **udariti/udarati na bubanj** u značenju 'razglasiti/razglašavati *što*, rastrubiti/rastrubljavati *što*, objaviti/objavljivati nešto što nije za javnost' motiviran je povijesnim običajem u kojem je seoski bubnjar obilazio selo udarajući u bubanj i na taj način objavljuvao važne vijesti i okupljao stanovnike.

Filmska i kazališna umjetnosti imaju dodirne točke pa posebnu skupinu frazema čine oni koji pripadaju navedenim umjetnostima. Međusobno su isprepletene književna i kazališna umjetnost te književna i glazbena. Neki termini su višeznačni i ovisno kojoj vrsti umjetnosti pripadaju poprimaju određeno značenje pomoću kojega se tumače frazemi. Frazem **staviti/stavljati (dovesti/dovoditi) pred gotov (svršen) čin** *koga* značenja 'obaviti/obavljati *što*

bez prethodna dogovora sa zainteresiranom osobom, a tek tada obavijestiti/obavještavati dotičnu osobu o tome' sadrži sastavnicu čin koja pripada književnoj i kazališnoj umjetnosti. Odnosi se čin na dramsko djelo u književnosti onda frazem pripada književnosti, a ako se odnosi na čin u kazališnoj predstavi pripada kazališnoj umjetnosti.

Činjenica da značenje frazema počiva na znanju o svijetu, ljudskoj svakodnevnici, običajima, kulturi i tradiciji umjetnost je našla svoje mjesto u frazeološkome fondu hrvatskoga jezika te se može analizirati iz više perspektiva, ne samo semantičkom analizom koja je temelj ovoga diplomskoga rada.

12. LITERATURA

Dearling, Robert: *Enciklopedija glazbala*, Znanje, Zagreb, 2005.

Fink, Željka: *Sinonimni nizovi frazeologizama kojima se opisuje čovjekova vanjšтина*, „Strani jezici“, XXII, br. 1, 1993. str. 20-26.

Fink-Arsovski, Željka: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb, 2002.

Gojković, Andrijana: *Narodni muzički instrumenti*, „Vuk Karadžić“, Beograd, 1989.

Hrnjak, Anita: *Konceptualna metafora „Život je kazalište“ u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*, Konceptosfera-diskurs-kartina mira, (ur. E. Stefanski), Samarskaja gosudarstvennaja akademija, Samara, 2006. str. 40-46.

Kovačević, Barbara: *Medvjeda usluga i labuđi pjev*, Hrvatski jezik 1, 2014. str. 29-30.

Kragić, Bruno, Gilić, Nikica (ur.): *Filmski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2003.

Macan, Željka: *Sedma umjetnost u hrvatskoj i njemačkoj frazeologiji*, Riječki filološki dani (ur. D. Stolac), Filozofski fakultet, Rijeka, 2012. str. 587-593.

Menac, Antica: *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, 2007.

Meštrović, Koraljka (prijevod): *Znakovi i simboli*, Profil, Zagreb, 2010.

Mikić, Krešimir: *Film u nastavi medijske kulture*, Educa, Zagreb, 2001.

Opašić, Maja: *Svijet glazbe u hrvatskoj i njemačkoj frazeologiji*, Frazeologické štúdie VI. Hudobné motívy vo frazeológii 6. 2014. str. 245-257.

Petrović, Tihomir: *Osnove teorije glazbe*, HDGT, Zagreb, 2007.

Senker, Boris: *Uvod u suvremenu teatrologiju I.*, Leykam international, Zagreb, 2010.

Solar, Milivoj: *Rječnik književnoga nazivlja*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.

Šarić, Ljiljana: *Antonimija i frazeologija*, „Jezična norma i varijeteti“ (ur. L. Badurina, B. Pritchard, D. Stolac), Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 1998. Zagreb-Rijeka, str. 545-550.

Škavić, Durđa: *Hrvatsko kazališno nazivlje*, Hrvatski centar ITI- UNESCO, Zagreb, 1999.

Turk, Marija: *Naznake o podrijetlu frazema*, „Fluminensia“, god. 6, br: 1-2, 1994. Rijeka, str. 37-47.

Turk, Marija, Opašić, Maja: *Supostavna raščlamba frazema*, „Fluminensia“, god. 20, br.1, 2008. Rijeka, str. 19-31.

Izvori

Matešić, Josip: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.

Menac, Antica, Fink-Arsovski, Željka, Venturin, Radomir: *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2014.

Žužul, Ante (za izdavača), *Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2015.

13. SAŽETAK

Cilj diplomskoga rada je analiza frazema u hrvatskoj frazeologiji koji se svojim sastavnicama odnose na filmsku, glazbenu ili kazališnu umjetnost. Analiza obuhvaća klasifikaciju prikupljenih frazema u skupine i podskupine s obzirom na koju se umjetnost odnose i na što njihova sastavnica upućuje. Svim prikupljenim frazemima donosi se značenje i objašnjava pozadinska slika. Provedena analiza pokazuje kako gotovo svi frazemi sadrže sastavnicu određene umjetnosti koja se odnosi na nazivlje ili dijelove, ovisno kojoj umjetnosti pripada. U većini slučajeva značenje termina u jeziku struke pojedine umjetnosti ili povijesna uloga (najčešće glazbenih instrumenata) motivacija je značenja frazema. Iznimka je frazem **zvjezdani trenutak** *koga, čega (u čemu)* značenja 'najbolje razdoblje *u čemu*, najbolje ostvarenje (uspjeh) *koga, čega*' koji se značenjem, ne sastavnicom, odnosi na filmsku umjetnost.

Zanimljivi su frazemi koji se svojim sastavnicama odnose na dvije umjetnosti (filmsku i kazališnu, kazališnu i književnu, glazbenu i književnu), a oni su rezultat međusobne povezanosti navedenih umjetnosti. Umjetnost je sastavni dio ljudskoga života, svakodnevnice i običaja pa je samim time i dio frazeološkoga fonda hrvatskoga jezika jer je frazeologija usko povezana s poviješću, tradicijom i kulturom naroda kojemu pripada.

14. KLJUČNE RIJEČI: filmska umjetnost, glazbena umjetnost, kazališna umjetnost, hrvatska frazeologija, frazem, pozadinska slika

15. PRILOG: Rječnik frazema koji se odnose na filmsku, glazbenu i kazališnu umjetnost

Nadnatuknica je glavna sastavnica frazema koja se određuje morfološkim principom autosemantičkih vrsta riječi: imenice, poimeničene riječi, pridjevi, prilozi, glagoli, brojevi i zamjenice. Ako frazem sadrži više sastavnica iste vrste riječi za glavnu riječ uzima se prva od njih. Okruglim zagradama označuju se varijante za glavnu riječ koje ne mijenjaju značenje frazema, a ponekad se javlja kratica i sl. koja označuje da se mogu upotrebljavati i druge riječi bliskoga značenja ili istoga semantičkoga polja. Svršeni i nesvršeni vid glagola u istome frazemu označuju se kosom crtom. Fakultativni dijelovi označeni su izlomljenim zagradama. Ispod obrađene natuknice nalazi se tumačenje njezina značenja. (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2014: 4-6)

B

BRZINA

filmskom brzinom

'velikom (najvećom) brzinom'

BUBANJ

otići na bubanj

'dospjeti (doći) na javnu dražbu, pasti pod stečaj, bankrotirati; materijalno propasti'

udariti/udarati u bubanj

'razglasiti/razglašavati *što*, rastrubiti/rastrublјivati *što*, objaviti/objavljivati nešto što nije za javnost'

Č

ČIN

staviti/stavljati (dovesti/dovoditi) pred gotov (svršen) čin koga

'obaviti/obavljati *što* bez prethodna dogovora sa zainteresiranom osobom, a tek tada obavijestiti/obavještavati dotičnu osobu o tome'

D

DAMA

glumiti (izigravati) damu

'praviti se finom (profinjenom), hiniti finoću, praviti se velikom gospođom

DIPLE

udariti/udarati u druge diple (gusle, žice)

'promijeniti/mijenjati stav (način razmišljanja), reći/govoriti drugačije nego prije'

svirati (udariti/udarati) u iste diple <s kim>

'biti istomišljenik s *kim*, složiti se/slagati se s *kim*, prihvatiti/prihvaćati *čije* stavove/obično zbog kakva interesa/

DRAMA

napraviti/praviti dramu od (oko) čega

'nepotrebno dramatizirati (preuveličavati), shvatiti/shvaćati *što* previše ozbiljno

F

FILM

biti u svom filmu

'biti u svom svijetu, baviti se samo svojim mislima'

puknuo je (pukao je) film komu

'izgubio je živce (strpljenje) *tko*, iznervirao se *tko*, burno (temperamentno) je reagirao *tko*'

taj film nećeš gledati <!>

'to se neće dogoditi <!>, to *nećeš* doživjeti <!>, od toga neće biti ništa <!>'

taj smo film već gledali (vidjeli)

'to je stara (otrcana) stvar, to već svi znaju'

<to je> iz drugog filma (vica)

'<to je> nešto sasvim drugo, <to> nema s ovim veze, te stvari nisu međusobno povezane'

vratiti/vraćati film

'prisjetiti se/prisjećati se prošlih događaja, obnoviti/obnavljati događaje iz prošlosti'

vtjeti isti film <u glavi>

'ponavljati jedno te isto'

vtjeti svoj film <u glavi>

'baviti se svojim mislima'

G

GLAS

ispod glasa [reći/govoriti, zapjevati/pjevati i sl.]

'tihim glasom, tiho [reći/govoriti, zapjevati/pjevati i sl.]'

pukao je (puknuo je) glas

'saznalo se, doznalo se, pročulo se'

pustiti glas

'početi pjevati, glasno zapjevati'

u jedan glas

'jednoglasno, jednodušno, svi zajedno'

u po (pol, pola) glasa [*reći/govoriti, zapjevati/pjevati i sl.*]

'tihim glasom, tiho [*reći/govoriti, zapjevati/pjevati i sl.*]

GLAVA

plesati (skakati i sl.) po glavi *komu*

'raditi s *kim* što je *koga* volja, iskorištavati čiju dobrotu i strpljivost'

GRLO

iz sveg grla [*povikati/vikati i sl.*]

'na sav glas, vrlo glasno [*povikati/vikati i sl.*]

koliko koga grlo nosi [*povikati/vikati i sl.*]

'na sav glas, vrlo glasno [*povikati/vikati i sl.*]

H

pjevati hvalospjeve (ditirambe) *komu, čemu*

'ulizivački hvaliti *koga, što*'

K

KAMERA

kamera (fotoaparati) *voli koga*

'fotogeničan je *tko*, lijepo izgleda na filmu (fotografijama) *tko*'

KOMEDIJA

napraviti/praviti komediju

'pretvarati se, prenamagati se'

KRINKA

pod krinkom (maskom) čega

'hineći što, izigravajući što'

KULISA

iza kulisa

'potajice, tajno, kriomice, skriveno od javnosti'

KUT

pogledati/gledati (promotriti/promatrati i sl.) iz drugog kuta

'pogledati/gledati na stvari posve drugačije (na drugi način, iz drugog gledišta)'

pogledati/gledati (promotriti/promatrati i sl.) iz svoga kuta

'pogledati/gledati na stvari na svoj način (sa svoga gledišta)'

L

LUTKA

lutka na koncu <čija>

'poslušnik čiji, marioneta čija, osoba koja postupa pod tuđim nalogima'

M

maske su pale

'sve se otkrilo, sve je postalo <potpuno> jasno'

skinuti (strgnuti) masku (krinku, obrazinu) <s lica> komu

'raskrinkati koga, razotkriti čije skrivene zamisli, pokazati čiju pravu prirodu (narav), prikazati koga u pravom svjetlu'

O

OTPJEVATI

otpjevao je svoje tko

'prošlo je čije vrijeme, završilo je čije djelovanje (aktivnost), došao je čiji kraj'

P

PJESMA

otpjevati pjesmu

'ne biti više sposoban/valjan za što; propasti'

pjesma budućnosti

'nešto daleko i nestalno, nešto s malo izgleda za uspjeh, nesigurno'

pjesmi je kraj

'svršetak je čega, gotovo je'

<uvijek> ista pjesma

'uvijek isto, ponavljanje jednog te istog'

PJEV

labuđi pjev

'posljednje djelo koje se smatra osobito važnim, djelo kojim se zaokružuje čiji opus'

PLAN

biti (ostati) u drugom planu

'biti nevažan (zanemaren, nezapažen), biti (ostati) u pozadini'

biti u prvom planu

'biti najvažniji (zapažen, istaknut)'

doći/dolaziti (izbiti/izbijati i sl.) u prvi plan

'postati/postajati najvažniji (zapažen, istaknut), osobito se istaknuti/ se isticati'

pasti/padati u drugi plan

'postati/postajati nevažan (zanemaren, zapostavljen)'

staviti/stavljati (gurnuti/gurati i sl.) u drugi plan koga, što

'zapostaviti/zapostavljati koga, što, zanemariti/zanemarivati koga, što'

staviti/stavljati (gurnuti/gurati i sl.) u prvi plan koga, što

'dati/davati komu, čemu bolji (istaknuti) položaj (poziciju), dati/davati veliko (veće) značenje komu, čemu, istaknuti/isticati koga, što'

PLES

ples na (po) žici

'vrlo opasna (rizična) aktivnost'

PLESATI

plesati kako tko svira

'raditi (postupati) po čijoj volji, raditi kako drugi hoće'

PLOČA

ponavljati (zvučati) kao pokvarena ploča

'stalno ponavljati jedno te isto'

promijeniti/mijenjati (okrenuti, okretati) ploču

'promijeniti/mijenjati stav, (način razmišljanja), postupiti/postupati drugačije, (na nov način)'

vrtjeti <uvijek> istu ploču

'ponavljati (govoriti) uvijek jedno te isto'

POZORNICA

sići/silaziti (otići/odlaziti i sl.) s pozornice (sa scene)

'otići/odlaziti iz javnog života, povući se/povlačiti se iz aktivnog rada, izgubiti/gubiti na aktualnosti'

stupiti/stupati na pozornicu (scenu)

'početi/počinjati aktivno djelovati, uključiti se u javni život, stupiti/stupati u akciju'

PRIČA

stara priča (pjesma)

'nešto već sasvim poznato, nešto otrcano'

<to je> druga priča (pjesma, padež)

'<to je> nešto <sasvim> drugo, <to je> druga stvar, to se razlikuje od svega'

R

REŽIJA

u čijoj režiji

'po čijoj zamisli (ideji), u čijoj izvedbi (organizaciji)'

u vlastitoj (svojoj) režiji ili u svojoj vlastitoj režiji

'prema vlastitoj zamisli (ideji), u vlastitoj organizaciji'

ROG

puhati u čiji rog

'ulagivati se *komu*, prihvaćajući *njegove* stavove, dodvoriti se *komu*, pristajati uz *koga*'

***puhati u isti rog* <s kim>**

'pokazivati svoje slaganje s *kim*, postupati poput *koga*, prihvaćati *čije* stavove (djelovanje), pristajati uz *koga*'

RUPA

zadnja (deveta) rupa na svirali

1. 'mala (neozbiljna) stvar, sitnica, nešto zanemarivo, posljednji (nevažan) dio cjeline'

2. 'beznačajan čovjek, čovjek kojega okolina ne cijeni'

S

SCENA

napraviti/praviti scenu

'razljutiti se/ljutiti se, izvikati se, vikati/pred drugima/'

SCENARIJ

po čijem scenariju

'po čijoj zamisli, po čijoj volji, u čijoj izvedbi, u čijoj organizaciji'

SLAVUJ

pjevati kao slavuj

'jako lijepo pjevati'

SLUH

imati sluha za što

'imati razumijevanja (smisla) *za što*, razumijevati (shvaćati) *što*, imati sposobnost da se *što* shvati, imati osjećaj *za što*'

T

TAKT

izbaciti/izbacivati (baciti/bacati) iz takta (ravnoteže, koncepta) koga

'uzrujati/uzrujavati *koga*, dovesti /dovoditi *koga* u stanje razdraženosti (zbunjenosti, nesigurnosti)'

TEATAR

napraviti/praviti teatar (predstavu) <od čega>

'prenamagati se, zabavljati se u ozbiljnoj situaciji'

TON

dati /davati ton <čemu>

'dati/ davati (odrediti/određivati) stil (ugodaj, usmjerenje) čega'

povisiti (podići/podizati, dignuti/dizati) ton (glas)

'podviknuti/podvikivati u uzbuđenju (ljutnji)/, oštro podviknuti/podvikivati'

spustiti (sniziti) ton

'ublažiti oštrinu govora, početi (nastaviti) mirnije (smirenije) govoriti, iznijeti umjereniji stav'

TRAG

<nema> ni traga <ni glasa> komu, čemu, (od koga, od čega)

'nema koga, čega, nema ni najmanje vijesti (naznake) o kome, o čemu, nestati, ne javljati se'

nestati bez traga <i glasa>

'potpuno nestati (izgubiti se), ne davati vijesti (glasa) o sebi, ne javljati se'

TRAGEDIJA

napraviti/praviti tragediju od čega, oko čega

'očajavati bez razloga, stvarati nepotrebne probleme oko čega'

TRENUTAK

zvjezdani trenutak koga, čega (u čemu)

'najbolje razdoblje u čemu, najbolje ostvarenje (uspjeh) koga, čega'

TRUBA

kao truba jerihonska

'vrlo glasno, gromoglasno'

U

ULOGA

ne igra <nikakvu> ulogu što

'nema nikakve važnosti (značenja, utjecaja) što'

odigrati/igrati (imati) sporednu (malu, drugorazrednu i sl.) ulogu

'imati nevažno (sporedno) značenje, nemati utjecaja (važnosti)'

odigrati/igrati (imati) veliku (važnu, ključnu i sl.) ulogu

'izvršiti/vršiti presudan utjecaj, imati veliko značenje'

V

VIOLINA

druga violina

'zapostavljena (zanemarena, nevažna) osoba, osoba na drugorazrednom položaju, osoba koja je gurnuta u pozadinu'

prva violina

'najvažnija (najmoćnija) osoba, osoba koja svime upravlja, osoba koja vodi glavnu riječ, najznačajniji predstavnik'

svirati drugu violinu

'imati nevažnu (drugorazrednu) funkciju, biti zapostavljen (zanemaren)'

svirati prvu violinu

'imati važnu (rukovodeću, prvorazrednu) funkciju (položaj), biti na prvom mjestu, voditi glavnu riječ'

VRBA

<to je> na vrbi svirala

'<to je> sasvim nesigurna stvar, <to je> nedostižno (nedohvatljivo, neostvarivo), <to su> tlapnje'

Z

ZASTOR

zastor (zavjesa) je pao

'završilo je *što*'

ZVONO

udariti/udarati (objesiti/vješati i sl.) na veliko zvono ili udariti/udarati (objesiti/vješati i sl.) na velika (sva) zvona što

'široko razglasiti/razglašavati, obznaniti/obznanjivati u javnosti'

Ž

ŽICA

balansirati (plesati) na žici

'održavati ravnotežu između dvije strane, kolebati se između dvaju uvjerenja'

pogoditi (dirnuti) u žicu koga

'razdragati *koga*, ganuti *koga*, ugoditi *komu*, učiniti po volji *komu*'

pogoditi žicu <komu>

'učiniti što ugodno (na zadovoljstvo) *komu*'

udariti/udarati u krivu žicu

'postupkom ili riječima povrijediti *koga*'

udariti/udarati u tanke žice

'žaliti se *komu* kako bi se izazvalo sažaljenje'